

ՄՇԱԿ

Ցարական զինը 10 բուրլի, կէս տարվանը 6 բուր.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».
Տ է Լ Է Փ Օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տ է Լ Է Փ Օ Ն № 253.

Հ Ի Մ Ն Ա Գ Ի Ր Գ Ր Ի Ա Ր Ծ Ր Ո Ւ Ն Ի

Առաջարկագրող և արդար, Արշալույսի և Գարեգինի, Գրիգորի և Նիկողայոսի, Շուշանի, Հափսի, և Թագուհի Տէր-Ղևոնդեանների, արտի խորին ցաւօր յայտնում են առաջինները իրանց հօր, երկրորդները՝ եղբոր, երրորդները՝ սկեարայր և վերջինը իր անգործ Մարտիկի և Գեորգի եղբայրներին միասին.
Մ Ո Ւ Շ Ե Ղ. Ք Ա Հ Ա Ն Ա Յ Տ Է Ի Ղ. Ե Ի Ո Ւ Ն Ի Ա Ն Ի
Երկրորդական մասը. Ամբիճը կը կատարվի ամեն օր, երեկոյան ժամը 6 ին, Մարտիկի և Գեորգի եղբայրները գալով. Յուդարկաւորութեան հանդէսը՝ ուրախ, հոկտեմբերի 18 ին, երեկոյան 3½ ժամին, դէպի նոյն եկեղեցին, իսկ օծման և թաղման հանդէսը հետեւեալ օրը. Պատարագը կը սկսվի առաւօտեան 10 ժամին:
1—1

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անհրաժեշտ պայմաններ. Հեռագիրներ. Ներ-
քին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հարկահանութիւնը գիւղերում,
Նամակ թէմիական-Շուրապից. Ներքին լուրեր.
—ԱՐՏԱԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւն-
ներ. Արեւիկէ քաղաքի գաղտնի. Կանոնադրութիւն.
Արտաքին լուրեր. —ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. —ՀԵՌԱԳԻՐ-
ՆԵՐ. —ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. —ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
Կեղծերը և նպատակը:

ԱՆՀՐԱԺԵՏ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Այն երկրներում, ուր չը կայ կեանքի
և զոյքի ապահովութիւն, մեռնում է
արդիւնաբերութիւնը և մարդիկ հեռա-
նում են ուրիշ տեղեր, ուր նրանք
կարող են գտնել յարմարութիւններ իրանց
համար:

Առաջաւոր Ասիան յաճախ տուել է ա-
պացոյցներ այն մեծ ասածներին. Գեո. խա-
չախիւրների ժամանակ շատ արհեստաւոր-
ներ թողնել իրանց հայրենիքը և գաղ-
թեցին Նւբուա: Նոր երկրում նրանց շնոր-
հիւ արհեստները զարգացան և նպաստեցին
տնտեսական զարգացման. իսկ մայր հողը,
զրկվելով զործունեայ և վարպետ ձեռքերից,
կամաց կամաց մատնվեց յեղանակութեան
և մեռնութեան:

Յրանախան մեծ ազդը մի ժամանակ
կուրացաւ կրօնական մոլեռանդութիւնից
և այնպիսի սարսափելի հարձակումներ ըս-
կանց հօրեւնտանների դէմ, որ վերջիններս
ստիպված եղան թողնել իրանց հայրենի-

քը և վախճել օտար երկրներ: Շուտով,
սակայն, երեւան եկան այդ հարձակումներից
առաջացած ուսանելի հետեւները: Հու-
գոնեաները նոր երկրում ծագեցրին ար-
հեստները և զարգացրին տեղական ար-
դիւնաբերութիւնը. իսկ մայր Յրանախան
զրկվեց մի միւր, աշխատասեր և զործու-
նեայ տարրից:

Ներկայ դարի ընթացքում մի քանի ան-
գամ փոքր-Ասիայից կոկիտ եկան գաղթող-
ներ: Երգրում արհեստաւոր և աշխատա-
սեր ժողովուրդը գաղթելով հաստատվեց
Աւստրալիայում, մասամբ Ալէքսանդրոպո-
լում, Թիֆլիսում և ուրիշ քաղաքներում և
տուեց մեր երկրին աչքի ընկնող վարպետ-
ների մի բազմութիւն, որոնց նուրբ ձեռա-
գործները կարողանում են երբեմն մրցել
նոյն իսկ եւրոպական նոյնատեսակ ապ-
րանքների հետ:

Հայ տարրը այն կուլտուրական տարր-
ն է, որ միշտ կարողացել է հարս-
տացնել այն երկրները, ուր նա հաստա-
վել է: Ամենքին յայտնի է, որ պարսից
Շահ-Աբաս թագաւորը, ցանկանալով իր
երկրի մէջ տարածել արհեստներ, գաղ-
թեցրեց հայերի մի մեծ բազմութիւն իր
երկրից: Ներկայումս մեծ համակրութեամբ
և պատրաստակամութեամբ ընդունում է
հայերին փոքրիկ և նորաստեղծ Բոլշա-
քիան, և յոյս ունի հայերի միջոցով ու-
ժեղացնել իր տնտեսական առաջադիմու-
թիւնը: Եւ հայերի մի մասը, անսնկով
ապահովութիւն և սիրով ընդունելու-

թիւն, կը հաստատվի նոր երկրում, դառ-
նալով նրա օգտակար հպատակ: Այն եր-
կրները, ուր կը հաստատվին կուլտուրա-
կան ոյժեր, կը բարգաւաճեն, առաջ կը
գնան, իսկ մայր երկրից, դատարկվելով օգ-
տակար և շէնարար ոյժերից, կաղքատա-
նայ, կամայանայ և կը մատնվի տնտեսական
և բարոյական մեռնութեան:

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր (Ուսաց զործակալութեան)

Կ. ՊՕԼԻՍ, 16 հոկտեմբերի (Բեյաթի) գոր-
ծակալութեան հաստատաւորութիւնը հաղորդած
այն տեղեկութիւնը, թէ Կ. ՊՕԼԻՍ ուսաց դե-
պան Նէլիզովի իբր թէ հեռանում է արձակուր-
դով—օչինչ հիմը չունի:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 16 հոկտեմբերի: Երկրային զինա-
րանի կամաւոր վարձված թուր բանուորները գոր-
ծադուր արին իրանց օրավարձը չը ստանալու
պատճառով:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 16 հոկտեմբերի: Պաշտօնապէս
հերքում է ստիպողական տուրքին վերաբերեալ
տեղեկութիւնը. կառավարութիւնը միայն կամա-
ւոր հանգանակութիւն բացեց զօրքերի զինաու-
րումը լրացնելու համար փող ժողովելու նպա-
տակով: Հանգանակութեանը մասնակցելու հա-
մար նախ և առաջ հրաւիրված են մասնաւորա-
կանները, բայց կարող են մասնակցել և բրի-
տանները:

ԼՕՆԴՈՆ, 16 հոկտեմբերի: «Times» լրագրին
Կ. ՊՕԼԻՍի հեռագրում են, թէ Ֆրանսիան, որը
չանք ունի, որպէս զի թիւրքաց ֆինանսները
հաստատուն դրութիւն ունենան, կամենում է
հասարակական պարտքի վարչութեանը հեղինա-
կութիւնը զօրեղացնել: Ֆրանսիան առաջա-
րում է, որ «Dette Publique» ի խորհրդին
մասնակցի և ուսաց պատգամաւորը:

ՆԻՒՆՅՈՐԿ, 16 հոկտեմբերի: Ահագին և
բազմամարդ ժողովը կայացրեց որոշում, որով
յոյս է յայտնվում, թէ հայ վախճաւորները
կընդունվին ոչ որպէս սովորական էմիգրանտ-
ներ: Այս որոշումն առաջարկում է կառավա-

րութեան միջոցներ ձեռք առնել՝ տարալիները
զաղարեցնելու համար Հայաստանում:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 17 հոկտեմբերի: Մեծ վերջերի
հրամանի մէջ առված է, որ վերջերս արտասահ-
մանից եկել են 60 հայեր, որոնք, հայոց թաղը
մտնելով, առաջարկում են նրա բնակիչներին
թողնել իրանց բնակարանները և տեղափոխվել
քաղաքի եւրոպական մասը: Որովհետեւ կօմի-
տեալը մտածում է զուրկ բերել ընդարձակ դա-
ւադրութիւն քան օրվայ ժամանակամիջոցում,
այդ պատճառով վերջերս հրամանագրում է ու-
տիկանական իշխանութիւններին ամենաարթուն
հսկողութիւն ունենալ Լուրերին պատու, որ
հայերը մտադրութիւն ունեն հրդեհել աները
մահաւատկան թաղերում:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆԻ ԳԻՒԼՐՈՒՄ

Գիւղական հարկերի գանձումը մինչև վերջին
տարիները անմիջապէս դրութեան մէջ էր զբա-
ղում: Այժմ շնորհիւ գիւղական նորահաս երի-
տասարդութեան գիտակցութեան հարկահանու-
թեան ձեռք սկսում է փոփոխութեան ենթարկ-
վել: Առաջ երբ հարկերի գանձման ցուցակը
ստացվում էր կառավարութեան կողմից՝ մեր
գիւղական պատուելի վարիչները, հարկերի գան-
ձման նախաձեռնող կազմելով գանապաղ վերադի-
հարկեր էին ստացնում նախաձեռնում, որոնցից
չատերը չէին վերաբերում գիւղական հասարա-
կութեան, այլ այդ գիւղական պատուելիների
մասնաւոր ծախսերին: Օրինակ, եթէ կառավա-
րութեան հաշուով մի օր և է գիւղի հարկը
չիւն կամ չնափարին՝ ընկնում էր 80—90
կօպ., գիւղական վարիչները համար դժուար չէր
այդ գումարի վրա աւելացնել, հասարակական
ծախսերի՝ պատրաստվելու, նաեւ 20—30 կօպ., որ
հաղարարում նախաձեռնող գանձվելով 100-աւոր
բուրլներ էր կազմում, որ տուժում էր աղ-
քած ժողովուրդը... Բացի այդ, գիւղական հա-
րկահանները, այնքան սիրաբերիչ չէին գանձում,
որ իրանց գանձած հարկերի գումարից մի որոշ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԵՂԾԻՔԸ ԵՒ ՊԱՅՄԱՆԸ (Նորոշակութեան)

Բ. Եւստիպիանոսը ամբողջ շրջանում
ևս զարմանքով նկատում էի, թէ ինչպէս ամեն
ինչ սովորում են ուրիշների հովանաւորութիւ-
նից և չնորհից: Այն ինչ ժողովուրդը ժամանա-
կի ոգուն ենթարկվելով բարեւոք դրութեան ա-
ւելի և աւելի պահանջ էր գործում, ամեն կողմից
յարձակումներ էին լինում պատրիարքական իշ-
խանութեան դէմ, բաւականութիւն պահանջե-
լով մինչեւն պատրիարքական դասը իր շուրջը
չէր գտնում կամ շատ սակաւ էր գտնում այդ-
պիսի դէպքերում այն անհրաժեշտ համերաշ-
խութեան ոգին, առանց որի ամեն մի ջանք
մնում է անօգուտ: Իմ նախորդները ինձից ոչ
պակաս էին հասկանում այդ... ինչ վերաբերում
է կառավարութեան հովանաւորութեանը, եւս
պէտք է ասեմ, որ ցանկանալ և կարողանալ ըս-
տիպաբարութիւն կը լինէր մեղադրել ու և ինչ
վատ մտադրութեան համար, նախապէս համադ-
ված չը լինելով, որ նա կարող էր անել, բայց
չէ արել: Կառավարութիւնը տատանվելով ամ-
բողջ մի շարք յաճախ միմեանց հակառակ պա-
հանջներով առաջ, իրաւացի համարելով հանդերձ
մեր այդ պահանջները, նրանց պատասխանեց

անվճարաբ և խոյս տալով: Բայց այսպիսի հե-
տեանքի ներքոյ եւս ընաւ չէի նկատում չար դի-
տաւորութիւն, որովհետեւ չեմ կարող ինձ թող
տալ կարծելու, թէ որ և է կառավարութիւն
դադարի հոգալուց մի ժողովրդի մասին, ինչպէս
էլ լինի այդ ժողովուրդը *) որ պարտւում է նրա
իշխանութեան տակ զարբեր ընթացքում: Եւս
հաւատարմեամբ էի նրա հոգաւորութեան մասին,
բայց փորձը ցոյց տուց, որ նա անկարող է մի
բաւականութիւն տալ:

Խօսելով Բերլինի վեհաժողովին ներկայացած
պահանջի մասին՝ ասում է. «Եթէ իմ փորձերը
և եւրոպական պետութիւնների և նոյն իսկ մա-
նաւանդ մեր ողորմած միապետի դէպի մեզ
ունեցած բարի արամադրութիւնը **) չունեցան
իրեն իրանց հետեւող նշանաւոր փոփոխութիւն-
ներ, զբանից չէ կարելի եղբայրացնել, որ այդ
չը պէտք է լինի և ապագայում»:

Գ. ՎԵՐ Խօսք եւս ժամանակակից հարցերի
մասին, ու Լյւմբաքի, Կ. ՊՕԼԻՍ և Երուսաղէմի
թափուր գահերի մասին: Եւս երախտապարտ եմ
իմ բոլոր այն հաւատակից եղբայրներին, որոնք
որքան հնարաւոր էր անդիմադրել Լյւմբաքի հա-
մար իմ թեկնածութիւնը, չը նայելով, որ եւս
հակառակ էի դրան և խօսքով և գործով... Եւս
առաջարկեցի աւելի արժանաւոր և իմ կարծի-

*) Եթէ Լամպիւք լինէր, թէ այս խօսքն ասո-
ղը Նիւքոնի լինէր է, այն ժամանակ պետի գաղափար-
աւելիք նրան այնքան յաճախ մատուցած պատճառաբա-
նեալ հրաժարականներէ մասին:
) Այդ խօսքը մի քանի կարծէք և եւս տալիս լրով
թէ ասողը կամ Ալեքսանդր է կամ Չարլէստ:

քով ամեն կեղծ աւելի յարմար թեկնածուի, ո-
րին, սակայն, չը կարողացայ ցանկը մտցնել...
Այդ թեկնածուն էր Մակար արքեպիսկոպոսը:
Նա բաւականութիւն է տալիս երկու պայման-
ներ, որոնք պահանջում են կաթոլիկոսից,
առաջին՝ նա հայոց եկեղեցուն նուիրված աղ-
նիւ հոգեւորական է, երկրորդ՝ նա հաճելի անձ-
նաւորութիւն է ուսաց Միապետի համար: Ինձ
մօտ կան նրա հայրենասիրութեան ամենաօջա-
վիւրի ապացոյցներ: Այդ հոգեւորականի կրծքի
մէջ բարեխող սիրտը հայի սիրտ է... Ինչ վե-
րաբերում է Կ. ՊՕԼԻՍ յափոխ, պատրիարքի
ընտրութիւնը համեմատաբար նուազ նշանակու-
թիւն ունի... Մյուս ամենայնիւ այդ ընտրու-
թիւնն էլ պէտք է ընկնի այնպիսի մի հոգեւորա-
կանի վրա, որ նախանձանդիր է եկեղեցու
աւանդութիւններին և ջերմապէս նուիրված հա-
սարակութեան շահերին: Եւս չեմ ցանկանում
մատնացոյց անել մէկին, բայց այդ չէ նշանա-
կում, որ ինձ դժուարին էր այդ անել. եւս
միայն չեմ ցանկանում ինձ իբրեւ յաջորդ մէկին
յանձնարարել: Փնտեղեցի և դուր էլ կը գտ-
նեմ... Ինչ վերաբերում է Երուսաղէմի պար-
տուց խնդրին, եւս նրան պատուաւոր անել եմ
տալիս, որովհետեւ ս. տեղերը մեզ համար ու-
նեն մեծ նշանակութիւն... Այդ գործում խիստ
մեծ ծառայութիւն կարող է մատուցանել այն
հոգեւորականը, որ արդէն երկու տարի է գոր-
ծում է Երուսաղէմում. դա է Յարութիւն արքե-
պիսկոպոսը: Հարկաւոր է նրան բազմաբեկ, նը-
պաստել և թեկնածուն նրա գործը՝ ոչ միայն

անմիջապէս պարտքը վճարելով, այլ և միջոց-
ներ ձեռք առնելով յափտակութիւնների դէմ,
որոնք ս. վայրերը վտանգի ենթարկեցին... Հրա-
ժարվելով այն ամենից, ինչ որ այսպէս թէ այն-
պէս կարող է հասարակական գործունէութեան
վերաբերել, եւս մտածում եմ իմ մնացած օրերը
նուրբել վերականգնանքներու մի բարեգործա-
կան խնդրի, որի վրա հակել ինձ կտակել է
արք. Շահնազարեան. այսինքն՝ իսա գիւղում
զպրոց հիմնել, որ մի քանի տարվայ գործու-
նէութիւնից յետոյ, ունենալով 300-ից աւելի ա-
շակերտներ, ստիպված էր միջոցների պակասու-
թեան պատճառով փակվել, ծախսելով դրամա-
ղուլը, որ նշանակված էր նրան պահելու հա-
մար...:

Այս բոլորից յետոյ մեզ մնում է յայտնել, որ
Ներսէս պատրիարքի անունն այս «կտակի» հետ
կապել միանգամայն անկարելի է. և ասա թէ
ինչու:

1) Որքան մեզ յայտնի է, հայ մամուլի մէջ
ոչ մի միջատակութիւն չէ եղել թէ Ներսէսի
մահից յետոյ նրա թղթերում գտնվել է մի այդ-
պիսի գրութիւն, և եթէ լինէր, անշուշտ իր ժա-
մանակին հաղորդված կը լինէր շարունակ տե-
ղացող թղթակցութիւնների մէջ, որոնք այնքան
հարուստ էին Ներսէսին վերաբերեալ մանրա-
մասնութիւններով:

2) Այդ կտակը կրում է «1 հոկտեմբերի
1884» թվականը: Յայտնի է, որ երկնակայա-
տակ պատրիարքի հիւանդութիւնն այնքան ծան-
րացած էր վերջին երեք ամիսներում, որ բժիշկ-

մաս պակաս են ներկայացնում արքունի գանձարանը: Որինակ, եթէ մի որ և է հարկահան, գանձում է 1000 ռ., նա այդ գումարից ներմուծում է գանձարանը միայն 900 ռ. և այդ քանի անդրադարձնում ստանում. իսկ մնացած 100 ռ. թողնում է իր գրասենյակում իբր չափով, որ դեռ պէտք է ժողովի Այդ մի սովորական երևույթ է գիւղերում, որովհետև ժողովրդական կ'օնարօլ ասած բանը չը կար և այժմ էլ չատ տեղ բացակայ է գիւղական հասարակութեան խառնուրդ: Հենց այդ հանգամանքն է, որ գիւղական վարիչներին հայտնել է այն համոզմունքին՝ թէ չեն կերպ ուր կամենան՝ կարող են վարել ժողովրդի հետ...:

Սակայն այժմ գիւղական այդպիսի վարիչներին, այն է նախկին «քեօխաններին» կառավարողներն եղանակը խորտակելով՝ վտնվում է և հարկահանութեան ձևը: Ժողովրդի մի որոշ մասը, զիջաբար պէս երկտարաբար դատարարը, արդէն զգաստացել է և իր պարտքն է համարում հասարակական գործերի մէջ խառնվել և իրեն նախկին քեօխաններին—ժողովրդական սխառնում... հենց այդ դատարարն է, որ այժմ հաշիւ է պահանջում գիւղական վարիչներից և նախահաշիւ կազմում գիւղական թէ հարկահանութեան, թէ հողերի բաժանման և թէ ընդհանուր գործերի մասին:

Պէտք է նկատել և այն, որ գիւղական հարկահանութեան անկանոնութիւնը տեսնելով՝ այժմ տեղական պոլիցիական մասերը նայապէս հրաւիրում են հարկահանութեան նախահաշիւի վրա: Այդ հիմնարկութիւնները նախապէս հաշիւով իւրաքանչիւր գիւղական հասարակութեան հարկերի գումարը, նշանակում են գիւղական համայնքի իւրաքանչիւր անդամից պահանջվող արքունական հարկի բանակութիւնը և ցուցակը յանձնում հասարակութեան տանուտէրին: Դա մի շատ լայն միջոց է գիւղական ուսման ժողովուրդին ազատ պահելու գիւղական անհատատարիմ վարիչների կեղծքուններին...

ՆԱԽԱԿ ԹԻՄՈՒԽԱՆՇՈՒԹԱՅԻՅ

Հոկտեմբերի 10-ին

Վերջին երկու տարիներում Աստրախանի թեմի հոգեւորականների վիճակը օրից օր աւելի կամայականորէն դրոշման մէջ է դրվում: Նախկին առաջնորդները եկեղեցու բարեկարգութիւնը տեսնում էին միայն քանանների թիւը աւելացնելու մէջ, առանց ուրեք դարձնելու այն բանի վրա, թէ քանանները ինչպիսի նիւթական ապահովութիւն են ստանում: Մինչդեռ վերջին երկու տարիներում քանաններին թիւ աւելացնելը երկրորդական, մինչև անգամ վերջին տեղն է բռնում, և աշխատվում է, որքան հնար է, ապահովել քանաններին:

ները օրըստօրէ աւանդական մաշկով հիւանդին պատուիրել էին անպայման հանգստութիւն մը տաւոր զբաղմունքից, ուրեմն այդպիսի վիճակում նա չէր կարող, այն էլ իր մասին 25 օր առաջ *) խորհուրդները գրելով զբաղվել:

3) Վերադառնալով Ներսէսին այնպիսի անհիմնելի կարծիք և հայեացք սահմանադրութեան մասին և այնքան հակասութիւններ—կը նշանակէր ուղղակի թշնամանել նրա մեծ և անմասնաւոր յիշատակը, որովհետև ինչքան էլ որ Ներսէսի կարծիքով յանձնարարութեան այս կամ այն օրգուածը լինէր պակասաւոր, բարեփոխութեան կարօտ, այսու ամենայնիւ նա չէր կարող այդ ազգային օրէնսդրութեան ոգին համարել հայ եկեղեցու աւանդութիւններին վրասակար. քանի որ իրողութիւնը զրա հակառակն է, որովհետև սահմանադրութիւնն առանձնապէս պաշտպան է հանդիսանում հայ եկեղեցու նուիրապետական իրաւունքներին և սկզբունքներին **):

4) Ներսէսը չէր կարող սակեւ, թէ թուրք կառավարութիւնը օչ թէ չէ կամենում հայերի պահանջները կատարել, այլ կամենալով հանդերձ՝ չէ կարողանում, որովհետև այդ կը նշանակէր նախ քան մարմնով գերեզման իջնելը բարոյապէս մեռած լինել ոչ միայն հայերի, այլ ամբողջ լուսաւորեալ աշխարհի համար. քանի որ նրա պատրիարքական գործունէութեան ամ-

հանայի նիւթական վիճակը, հետեւեալ և պահել նրան իր կողման համապատասխան աստիճանի վրա: Ահա այս հիման վրա է, որ թեմին ներկայ առաջնորդը, փոխանակ նոր քանաններ ձեռնադրելու, եղածներէց տեղափոխելով՝ լրացնում է պահանջը: Ղալարում, ուր հազիւ թէ 1000 տուն հայ լինի, կային ութը քանանայ (մինչդեռ վեցն էլ է բաւական), իսկ Աստրախանի համար մի նոր քանանայի ևս կարիք կար. և ահա նոր առաջնորդը՝ Աստրախանի հայոց համաձայնութեամբ, Ղալարի քանաններէց մէկին տեղափոխում է Աստրախան:

Տեղափոխութեամբ պահանջներին զոհացում տալով, քանանների թիւ կրճատումն գտնելի կարգադրութիւն է, որ գործ է դնում թեմին ներկայ առաջնորդը, որովհետև քանանայի նիւթական դրոշմները ապահովելով՝ արժանաւոր անհանց համար ասպարէզ է բացվում քանանայի պատասխանատու լուծը ստանձնելու: Տարեկան չորս, հինգ հարիւր ռուբլի կամ շատ շատ վեց հարիւր ռուբլի ապահովութեամբ ուր արժանաւոր մարդը կը համաձայնվի քանանայական պայտօն վարել քաղաք տեղում: Վերջիններս երկու հարեան քաղաքներ—Շուրա և Պետրովսկ, որոնք միմեանցից չորս ժամկէտ ճանապարհ հեռու են: Սրանցից իւրաքանչիւրում կայ 40—50 ընտանիք հայ, հայոց եկեղեցի և քանանայ: Երկու քաղաքի քանաններն էլ ապրում են միայն իւրաքանչիւր ընտանիքից արդիւնք հաշիւով 10 ռուբլի, իւրաքանչիւր քանանայ կարող է ստանալ տարեկան 4—500 ռուբլի: Եւ այդ չնչին վարձատրութիւնով ապրում են Շուրայի և Պետրովսկի պէս տեղում, մասնաւոր Պետրովսկում, ուր կեանքը մեծ քաղաքների չափ թանգ է: Ի հարկէ, ապրում են, բայց ոչ քանանայալայել նիստ ու կացով, որը պատիւ չէ բնութեւ հասարակութեան:

Մեր կարծիքով, եթէ ուրիշ կերպ հնար չը կայ այդ քանանների նիւթական բարեկարգելու, ամենաւառ միջոց կը լինէր այդ երկու քաղաքները—Շուրան և Պետրովսկը յանձնել մի քանանայի հովութեան, որով գէթ մասամբ կապահովվէր մէկի նիւթականը, իսկ միւսին տեղափոխել թեմի մի ուրիշ քաղաք, ուր քանանայի կարիք կայ: Մենք կարծում ենք, որ այդ բանին ղէմ չեն լինի ոչ Շուրայի և ոչ էլ Պետրովսկի ժողովուրդը, քանի որ նրանցից իւրաքանչիւրը ջոկ-ջոկ դժուարանում է առանձին քանանայ պահել՝ արժանալայել կերպով ապահովելով նրա նիւթականը. այն ինչ երկու քաղաքները միանալով՝ մի քանանայի կարող են օրինաւոր ապահովել: Մենք տոնելի համար, ինչպիսին է Ջորջնէք, Ջատիկ, Աստուածածին, որպէս զի երկու քաղաքներից մէկը կամ միւսը չը մնայ առանց եկեղեցական հանդիսակատարութեան և հողեր միւթարու-

բող չը ջանը մարմնացած խիստ բողոք էր թուրք կառավարութեան հայերի պահանջների նկատմամբ բռնած ընթացքի և քաղաքականութեան ղէմ:

5) Ներսէսը չէր կարող այնպիսի կարծիք ունենալ Մակար արքեպիսկոպոսի մասին, որպիսին յայտնված է վերեւում: Կրպնում համոզված լինելու համար բաւական է քիչ թէ չատ ծանօթ լինել 1883—84 թվականի «Մշակի» և «Արձագանքի» մէջ լոյս տեսած կ. Պօլսի թղթակցութիւններին, և յատկապէս Ներսէսի երբեք Ազգ. ժողովի նախագահ առ տեղապահ Մակար արքեպիսկոպոս 1883-ին գրած նամակին, որ վերաբերում էր Էջմիածնի միաբանութեան անուանից ուղղած այն գրութեան, որով վերջինս ապօրինի էր գտնում թուրքահայոց մասնակցութիւնը կաթողիկոսական ընտրութեան գործում նախեղակ կարգով:

6) Յարմար է, որ Յարութիւն արքեպիսկոպոսը նոր նախ քան կ. Պօլսի պատրիարք ընտրվելը նստած էր երեսուցեմում անդործ, իբրեւ մի միաբան. ուրեմն Ներսէսը չէր կարող ոչ մի գործ չարած մարդու համար սակել. «Արդէն երկու տարի է գործում է երեսուցեմում, (և) հարկաւոր է նրան քաջալերել, նպատակ և թեմիւնացնել նրա գործը»:

7) Միթէ արաբալ օրերը համարած, գերեզմանի աջիկ առաջ տեսնող Ներսէսը մասինց մի քանի օր առաջ չ'առնում էր մնացած օրերը նուիրել վերականգնացնելու թաւ գիւղի Շահնազարեան դպրոցը, որ արդէն դրամադուլմն էլ ծախ-

թեան, կարելի է որոշեալ վարձատրութիւնով հրաւիրել քանանայ վերականգնողից, որը Պետրովսկից ինն ժամկէտ ճանապարհ է երկաթուղով: Ա. Լ.

ՆԵՐՍԵՍ ԼՈՒԽԻՍ

Հինգշաբթի, հոկտեմբերի 17-ին, 7-րդ տարեդարձին այն օրվայ, երբ Նորին Կաթողիկոս Մեծութիւնը 1888 թվին աղաւթեց երկաթուղով գնացքի խորտակումից առաջացած վտանգից, իր Օգոստոսիան Հօր և ընտանիքի հետ միասին, Սիօնի մայր եկեղեցում գոհացողական մաղթանք կատարվեց: Մաղթանքին ներկայ էին Կովկասի կառավարչապետի պաշտօնակատարը, ամբողջ գեներալիտէտը, քաղաքացիական և զինւորական պաշտօնեաները և ժողովրդի խուռն բազմութիւն: Մաղթանքներ կատարվեցին նաև Վանքի մայր-եկեղեցում և օտար գաւառութիւնների եկեղեցիներում ու աղօթարաններում:

«Մշակի» ներկայ համարը քաղկացած է մէկ և կէս թերթից:

Երէկ երեկոյան, «Ռուսաց գործակալութեան» միջոցով ստացանք կ. Պօլսից հետեւեալ հեռագիրը. «Կառավարչական չըջաններում երկիւղ են կրում նոր ղէպերից: Այդ պատճառով ոստիկանութիւնը և զինւորական պահակախմբերը ու ժողովրդածու են: Մենք քանակութեամբ հայեր են կառնաւորվում: Պետրովսկ, երկու հայահիւսների մօտ գտնվել են ուսմանը և զինամիտային վրամիւշաներ»:

Մեր խմբագրութեան մէջ ստացվեց թիֆլիսի առաջին կաթողիկոսական գիմնազիայի ուսուցիչ Սաբին-Գուսի կազմած մի նոր դասագիրքը: Կա մի ժողովածու է, որ ուսաց բանաստեղծների և ժողովրդական ստանաւորներով նկարագրում է ուսաց պատմութեան գործիչներին: Հեղինակի կարծիքով, այդպիսի մի ժողովածու զբոսնելով հետաքրքրութիւն ղէպի հայերին պատմութիւնը և տպաւորելով նրան յիշողութեան մէջ, կարող է հողորդել աշակերտի ու գուն հայրենասիրական տրամադրութիւն, և հետեւեալ, մեծ կրթական նշանակութիւն ունենալ: Գինն է 1 ռ. 25 կ:

Ներքին գործերի մինիստրութեան առևտրական և մանուֆակտուրային բաժինը մշակում է Ռուսաստանում մշտնիշխան սիւսէմը մտցնելու վերջնական ծրագիրը և յոյս կայ, որ չուսով այդ սիւսէմը մտցնելի Ռուսաստանում, իբրև պաշտօնական չափ:

սելով վաճկվել էր»: Նախնիմաց «խորհուրդներն» իր «սիրած» հայերին աւանդելը դեռ ըստ երևութիւն չկտակ» կոչվելու յարմարութիւն ունի. իսկ ինչ առել է այդ, որ մեռնելու մօտեցած մի մարդ կտակ է անում, թէ ես մընացած օրերս նուիրելու եմ մի դպրոցի վերականգնութեան:

8) Ուղարկութեան առնելու են այս խօսքերը, «Երախտապարտ եմ իմ բոլոր այն հաւատակից եղբայրներին, որոնք ուրքան հնարաւոր էր յաջողեցրին իմ թեմիւնութիւնը»: Ներսէսին իրան անյայտ չէր, որ բուն սկզբից ամբողջ ազգի լիաբերան ցանկութիւնն էր տեսնել նըրան կաթողիկոսական գահի վրա և համաձայն այդպիսի ցանկութեան էլ ընտրվեց, չը նայելով իր հրաժարման, ուրեմն նա չէր կարող այդ ընտրութեան աջողութիւնը ոմանք «հնարաւոր» եղած ջանքերի չը խնայելուս վերադառնալ խօսքեր, որոնք գործ էին անում միայն նրա սակաւթիւ հակառակորդները վիրաւորական մըտքով:

9) Հայ եկեղեցականը երբ խօսք է ուղղում իր ժողովրդին, իր ազգին, դիմում է ուղղակի և յայտնի խօսքերով.—իմ սիրելի եղբայրներ, սիրելի ժողովուրդ, և այն: Ներկայ յօդուածում Ներսէսն իր «խորհուրդները» տալիս է հայ ազգին երրորդ ղէմքով, և այն ես այսպիսի անդործածական խօսքերով. «Իմ հաւատակից եղբայրներին»: «Երախտապարտ եմ իմ հաւատակից եղբայրներին»: Այս բոլորից ակնբեր է, որ Ներսէսն չէր չէր չէր կոչված այդ յօդուածը մի կեղ-

Անդրկովկասի մի քանի գաւառներում առաւելութիւնները չեն դադարում: Օր ցերեկով յանդուգն յարձակումներ են լինում ոչ միայն ճանապարհներին, այլ և սովորջ գիւղերի վրա: Եւ աւազակների այդ յանդուգնութեան պատճառն այն է, որ գիւղական ազգաբնակչութիւնը զուրկ է նստաշատանողական միջոցներից: Մինչդեռ աւազակները զինված են լինում զինից մինչև ոտը, գիւղական ժողովրդի միակ ղէնքը՝ մահակն ղէնքերով դուրս գալ նոր սխառէմի հրացաններով և ատրճանակներով զինված աւազակային խմբի ղէմ, որ շատ անգամ բաղկացած է լինում 20—25 հոգուց, չէ վստահանում գիւղական ժողովուրդը և այդ պատճառով այն անձը, կամ տունը, որ ենթարկվում է գիւղում աւազակների յարձակումներին, ոչ մի պաշտպանութիւն և օգնութիւն չէ կարողանում գտնել: Այդպիսի մի ղէպը, ինչպէս հողորդում են Շուրայոց տեղական լրագիրներին, հոկտեմբերի 11-ին, տեղի է ունեցել Շուրա գաւառի Սարուշէն հայ գիւղում: 25 հոգուց բաղկացած մի աւազակային խումբ յարձակվել է գիւղի հարուստ բնակիչներից մէկի տան վրա, կոտորել է տանտէրերին և կուրսակելով տունը, հետացել: Այդ աւազակութիւնների առաջն առնելու միակ միջոցն է՝ թոյլ տալ ժողովրդին ղէնք կրել ինքնապաշտպանութեան համար:

Թիֆլիսի այգեգործական դպրոց մտնել ցանկացողները այս տարի բաղմաթիւ են: Ազատ տեղ կար միայն 27, իսկ ինդիքներ տուել էին 87 անձ: Կայոցն աւարտեցին հետեւեալ 11 անձինք. Աղաւթեղեանց, Բաղրատեան, Բաղրատէ, Բաղրատէ, Վաչեանց, Գլուրիֆիճէ, Գալիլով, Կարիբով, Մեխաիւմ, Տիգրանով և Չիկաֆիճէ:

Ռուսչուկից մեզ գրում են. «Սեպտեմբերի 22-ին, տեղին ընթերցարանի մէջ կայացաւ երկամասըրդների ընթերցարանական ընկերութեան վեցամեայ ընդհանուր ժողովը, որին ներկայ էին միայն 17 անդամ, թէև ընկերութեան անդամների թիւը մօտ 100 է: Ռուսչուկի հայ երկամասըրդութիւնը, համեմատելով Բաղրատից և Բուսիկիցի հայ երկամասըրդութեան հետ, մինչև այսօր իր ազգասիրական եռանդով ու գործունէութեամբ առաջին տեղն էր բռնում, ուստի այդպիսի մի անտարբերութիւն ղէպի ընկերութեան ընդհանուր ժողովը միանգամայն զարմանալի է»:

Իրիկիճ մեզ հաղորդում են, որ Սուրմալուի գաւառում ապստամանած հայ զաղթականների թիւը 1114 է: Կրպնը մեծ մասամբ զուրկ են օր և է նիւթական միջոցից, ապրում են ցուրտ

ծիք է *) բայց թէ կեղծելու նպատակն ինչ է եղել—ահա այդ պիտի բացատրել: Բերլինի դաշնադրութեան 61 յօդուածի վրա կ'սխառնեւ. Պօլսի հայոց պատրիարքարանը յանձին Ներսէսի տարիների ընթացքում բողոքելով Հայաստանում կատարվող անուր հարստահարութիւնների և բարբարոսութիւնների ղէմ և պահանջելով խոստացված բարենորոգումներն՝ թիւրք կառավարութեան համար դարձել էր անբուժելի զլխացաւ: Բարենորոգումներ մտցնել նա չէր կամենում. իսկ Ներսէսին էլ իր պահանջներից և մեծ պետութիւնների ուղարկութիւնը հրաւիրելուց ձեռք վերցնել տալու հնարը չէր գտնում: Փորձեր եղան նրան գրաւելու զանազան ժամանակ տուած չըջաններով, թանգաղին ընծաներով—օգուտ չեղաւ: Միակ միջոցը Ներսէսի հրաժարվելն էր, բայց այդտեղ էլ մի ուրիշ հանդամանք կար: Ներսէսը չատ անգամ ստիպվեց, թէև, հրաժարվել, սակայն, Ազգային ժողովը նրա հրաժարականը չէր ընդունում. և եթէ ընդունէր էլ, օվ պիտի լինէր նրա յաջորդը: Քանի որ ընտրողը Ազգային ժողովն էր, ինչ յոյս կար կարծելու, թէ յաջորդը Ներսէսի թողածը չէր չաբուական: Ուրեմն կառավարութեանը ցանկալի եկեղեցականներ պատրիարքական գահի վրա բաղմած տեսնելու ապահովութիւնը սահմանադր-

*) Որ այդ յօդուածի կարգադրողներից շատերն արդէն նրանում էին ղեկ չէին տեսած կը լինեին—կատարած հուշերը: Դեռ և ու այս տարվայ յունիստ անկէն Հ. Արսէն վ. Ղառնաւան գրում էր մեզ, իսկ օրերս կարգացել իմ քաղաքի մէջ Ներսէս պատրիարքի կտակը, ինչ թվաց թէ դա կեղծ է, միջև մի քանի մարդեր մը ձանաղած Ներսէսին չեն կոչում...:

*) Նա վախճանվեց 1884 թվի հոկտեմբերի 26-ին: Մահանալուց առաջ կանաններէց մէկը պատրիարքութեան և առաջնորդութեան համար երբեք չէր լինելու տալիս է միայն ու էջմիածնի գահակալից ձեռնադրված եպիսկոպոսներին:

և խոնարհ ծածկոցի տակ և նոյն իսկ անդի կողմից մեծ նեղություն են կրում:

Չանդեղություն դատարի ԱՐՄՈՒՍՆԻԿ գիւղից մեղ գրում են: Հերկայումս մեր գիւղի մէջ վտանգաւոր հիւանդութիւն կայ, որ անխնայ զոհեր է տանում մեծից և փոքրից: Հիւանդութեան նշաններն են: առաջ հիւանդը իրան թոյլ է զգում, յետոյ փորը ցաւում է, որին հետեւում է արիւնդութիւն: Հիւանդը ամենին չէ կամենում կերակուր ընդունել և ուժաստատ է լինում: Այդ ցաւը օրից օր սաստկանում է: Երկու շաբաթվայ ընթացքում Արմուսնիկում մեռել են 14 հոգի և, ինչպէս պատմում են, հիւանդութիւնը տարածվել է նաև չրջակայ գիւղերում: Սեպտեմբերի 27-ին գաւառական բժշկիչը թէև եկաւ այստեղ և մի օր մնաց, բայց էլի գնաց, խոտանալով չուտով դեղեր ուղարկել հիւանդների համար, որոնք մինչև այսօր էլ սպասում են: Հոկտեմբերի 4-ին այստեղ սաստիկ ձիւն եկաւ 3/4 արշին բարձրութեամբ, որը անագին վնաս հասցրեց այգեգետներին: Այս տարի մեր կողմերի հացը պակաս է. ցորենի ստաւը 65 կոպէկից բարձրացել է մինչև 1 ռուբլի:

ԿՐԱՍՆՈՎՈՎՍԿԻՅ մեղ հաղորդում են հետեւեալ մանրամասնութիւնները երկաթուղու ճիւղի բացման մասին: Ամսիս 14-ին ժողովուրդը սրտատրոփ սպասում էր զոգեխալին, որն առաջին անգամ Բաղրաթի ուղղակի պիտի գար այստեղ: Եւ ահա, ժամի 8-ին, կապուտակ ծովի վրա երկաց չոգեխալը, որով ժամանեց երկրի կառավարիչ Կուրոպատկին, բազմաթիւ զինուորական պաշտօնականներ հետ Շոգեխալում երաժշտութիւնը նուագում էր: Շոգեխալային ընկերութեան կողմից պատրաստված էր նախաճաշիկ: Ամսիս 15-ին կատարվեց երկաթուղու բացումը: Այդ օրը, առաւօտեան 10 ժամին, կայարանում, բաղրաթի կողմից Կուրոպատկինին առաջարկվեց աղ ու հաց: Նրա ներկայութեամբ կատարվեց մաղթանք, որից յետոյ տեղի ունեցաւ երկաթուղու բացումը, երաժշտութեան նուագումով և ժողովրդի ցնծապին աղաղակներով: Առաջին գնացքով, գնեքալ Կուրոպատկին բարեհաճեց ժողովրդի հետ զբոսնել մի քանի վերստ և վերադարձաւ մէկ ժամից յետոյ: Ժամի երեքին, հանդիսանալով Կուրոպատկինի մասնակցութեամբ, հրապարակեցին նաև մի քանի պատուաւոր հայ վաճառականներ: Ժամի 5-ին, մօտակայ դաշտում ձիարշաւ եղաւ և տեղի մի ժամ, որից յետոյ ճանապարհվեց երկաթուղու առաջին գնացքը գնդի Ասխաբադ: Քաղաքը զարդարված էր դրօշակներով, իսկ երեկոյան հրապտուկներ կարձ:

Բաղրաթի կայանից ելաւ կամ անուղղակի խափանելու մէջն էր. իսկ այդ նպատակին հասնելու համար հարկաւոր էր ամեն կերպ աշխատել: Ներքեւից յետոյ պատրիարքը ընտրել տալ կառավարութեանը սրտով հոգում նուիրված մէկին: Եւ այդ ուղղութեամբ պատրաստութիւնները լուրջաբար կատարվում էին արդէն դեռ: Ներքեւից սպասվող մահից առաջ մի քանի հայ եկեղեցականների և էֆէնդիների եռանդուն ջանքերով, որոնք ծածկելով իրանց իսկական զիտումները և ի վերուստ ներշնչված կոչումները յայտնվել էին մէջ տեղում իբրեւ պատրիարքի սխալ ընթացքի հակառակորդներ:

Ներքեւի ողբալի մահը հարկեց նրանց առաջին պատուաւորը, որ արդէն էր լինում նրանց նպատակի իրազօրման, մնում էր այժմ իրազօրմելու հնարքները մտածել: Մինչ մի կողմից Կ. Պօլսի պատրիարքական թափուր գահի վրա նոր գահակալ նստեցնելու հոգան էր զբաղեցնում Կ. Պօլսի հայերին, միւս կողմից ամենայն հայց հայրապետի ընտրութեան խնդրում չա՛հ ունեցողներն էին նոյն հայերի որոշ չրջաններում Մակար արքեպիսկոպոսի օգտին թէ՛ ոչ արամադրութիւն տեսնելու, զէթ զմիաբնութիւնների առաջը փակելու: Ինչպէս զգուշացնում էր: Արդէն երկու անգամ Ազգային ժողովը կաթողիկոսական ընտրելիների եռանուն ցանկ էր կազմած և երկու անգամ էլ Մակարի անունը դուրս էր մնացել: Այժմ Կ. Պօլսի պատրիարքի ուս. Լ. Բախմաչի հայրապետի ընտրութեան խնդիրները հանգամանքների բերմամբ կապվեցին:

ԱՐՄԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Պօլսից գրում են. «Օրումս ոչ նուազ կաւոր խնդիր մը կրնանք համարել բրդական նոր խնդիր մը, որ ծագում առած է Եւրոպէն և առաւելում թուրք ժողովրդին բոլոր խաւերուն մէջ: Ի՞նչ զարմանաք զբրդական խնդրի բացատրութեանս: Իրօք այդ տեսակ խնդիր մը գոյութիւն ունի և կը սպառնայ մեծ վրդովումներ առաջ բերել: Համարիչէ աւազակներուն Պօլսի գաղէն ի վեր մասնաւոր, Եւրոպէն պաշտօնը իր քրդասէր քաղաքականութիւնը այն աստիճանի հասուցած է, որ թուրք բանակին ներկայացուցիչները և թուրք ժողովուրդը մեծ զգոհութեամբ սկսած են դիտել քրդերու վայելած ծայրայեղ կարեւորութիւնը: Սուլթանը հիմակ աւելի վստահութիւն ունի այդ աւազակներուն վրա, քան թուրք զինուորականներուն, որոնց խստիւ արգելուած է համարիչներու հետ յարաբերութիւն ընել, որպէս զի չըլլայ թէ «զլլէ ելլեն»: Քիւրտները ամեն բանի մէջ յարգուած են: Ինչպէս ըստ թուրք զօրքերը և զինուորական պաշտօնականները առանց ոտճիկի կը մնան, անօթի, մերկ, աւազակ բերտերը «կայսերական» ամեն տեսակ հոգածութիւններով չըջաւատուած են: Սուլթանը այնքան վստահութիւն չունի թուրք զինուորականներուն վրա և կը յուսայ, որ ներքին խլրտումներու ատեն քրդները պիտի կրնան պաշտպանել զիրքը: Հասարակ քրդատերն ալ զօրէլ չեն այս «կայսերական» ուշադրութիւններէն: Եւ ինչո՞ւ զօրէլ մնան, քանի որ այսքան օգտակար եղան Եւրոպէն պաշտօնի Քիւրտները ամեն բանի մէջ առաջ կը քաջաւորն: Կապիւն բաղմունքներ Պօլսի թափում են, հայերու թողած համարութեան, պահուորդութեան և վաճառատներու սպասարարութեան բաց տեղերը գրաւելու թուրք կառավարութիւնը կարգեց ամենամանր հարուստը նալ հայկական դատին, հեռացնելով Պօլսից տայ բեռնակիրները, ասիկայ ճշմարիտ բարիք մը եղաւ սակայն իսկո՞ւ հայաստանցիին համար, զոր և ոչ մէկ բան պիտի կրնար ետ կասեցնել համալուծեան ողորմելի արհեստէն: Նոյն իսկ այդ ըստորին պաշտօններուն մէջ քրդները նախամեծար կը համարուին և մրցակից կը հանդիսանան թուրքներուն, որոնք չեն ծածկել զգոհութիւններն և շատ անգամ ալ անկարգապահ յայտարարութիւններ կընեն, ճրարարական ըսելով թէ «հայերուն ջարդուելն քրդերը միայն կօղտին»: Վերջապէս թիւրքերու ամեն դատարարի մէջ քրդերու դէմ սաստիկ ատելութիւն մը կայ, որ երթալով ծաւալ կը գտնէ. այս ատելութեան հետեւնեւորում վրա դուշակութիւն մը ընել կարելի չէ այժմէն, միայն ստոյգ է, որ

մէկ մէկի հետ Երկուսի համար եւ հաւատարման պէս աշխատելը մի և նոյն շահեկանութիւնն էր ներկայացնում: Հայրապետական գահի թեկնածուն արդէն որոշված էր, իսկ պատրիարքացւո՞ւն: Աս եւ պատրաստ էր Սակայն դեռ նրա անունը չը գրած՝ հարկաւոր էր նախ՝ որ և է հիմը զբոսնել ամենից աւելի հաւանական ընտրելի կարծւոր Գարութիւն արքեպիսկոպոսին հեռացնելու համար: Այս եկեղեցականը թէև Ներքեւի ուղղութեան հակառակորդներից էր, բայց և թիւրք կառավարութեան փոքր ինչ կասկած էր տեսել իր անցեալ գործունէութիւնով: Երկրորդ՝ նոր պատրիարքի բռնելը ընթացքին հոյ պատրաստելու համար պէտք էր սահմանադրութիւնը ներկայացնել իբրեւ նախապար մի օրէնադրութիւն, երրորդ՝ փարատել ժողովրդի կասկածները Մակար արքեպիսկոպոսի նկատմամբ իսկ այդ աւելի համար հարկաւոր էր, որ խօսելը մի հեղինակաւոր, դեռ ժողովրդի մէջ թափմ յիշատակ ունեցող մի անձն: Եւ ահա յայտնվում է ժողովրդական Ներքեւի անունով մի կտակ, որի մէջ սահմանադրութիւնը պարտաւորելով իբրեւ եկեղեցու աւանդութիւնները խանգարող խորհուրդ է տալիս ընտրել մի այնպիսի հոգեւորական, որ շնորհաւորութիւն լինի եկեղեցու աւանդութիւններին, որ տեսել է հակասահմանադրական, միայն թէ այդ ընտրելին չը լինի Գարութիւն եպիսկոպոսը, որովհետեւ նա Երուսաղէմին շատ պիտանի է, սուրբ տեղերին չմեծ ծառայութիւն կարող է մատուցանել: Կ. Պօլսի ամբողջ համար, ասում է կտակը, կայ, կայ մի ուրիշը, եւ

կառավարութեան և թուրք ժողովրդին միջև նոր բացուած անջրպետը աւելի պիտի ընդարձակուի այս ատիկ:

Կ. Պօլսից գրում են «Daily News» լրագրին: «Մենք անհամբերութեամբ սպասում ենք իմանալու՝ արդե՞ր Եւրոպայն կը միջամտն, թէ ոչ: Բոլոր միացած հարցերը երկրորդական նշանակութիւն ունեն: Փողոցներում հաւաքվում են խմբերով, չնչում են և աշխատում մի նոր բան իմանալ, գուշակել, թէ ինչ կարող է պատահել: Այդ անհամբերութիւնը յայտնվում է միտաբանի՝ թէ թիւրքերի, թէ քրիստոնեաների մէջ: Բոլոր յայտերը չընանում են հէնց որ լուր է տարածվում, թէ ոչ մի բան չի անվի, թէ համաձայնութիւնը Ռուսաստանի հետ անկարելի է, կամ թէ օտար պետութիւնները կը համաձայնվեն ընթերցման պահանջել միայն թղթի վրա: Երկրորդ օրը յայտնվում են մի քանի ենթադրութիւններ, որոնցից եզրակացնում են, թէ պետութիւնները որ և է միջոց ձեռք կառնեն: Անօգուտ կը լինէր իմանալ, արդե՞ք կայացել է համաձայնութիւն Անգլիայի, Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի մէջ. բայց կարելի է տեսլ, թէ միայն թեթեւ նշաններ կան այդ համաձայնութեան և այն բանի մասին, թէ Ռուսաստանը իր վրա է առել նախաձեռնութիւնը թիւրքերի հետ բանակցութիւններ անելու: Իսկ եթէ համաձայնութիւն չը կայանայ, հետևանքները սարսափելի կը լինեն»:

«Daily News» լրագրի մէջ կարդում ենք, «Վերջերս Լոնդոնում հրատարակվել է թիւրքերից մի քանի անգամ կատարածների տեղերի մի քանի քարտէզ, որի մէջ օրինակը ուղարկել են Գաղտնիքներ: Մեծ ծերունին այս առիթով գրել է հետեւեալ նամակը: «Յարգելի պարոն, ի պատասխան ձեր խնդրի՝ ես կարող եմ ասել, որ թէև մեծ զգուշութիւն է հարկաւոր այսպիսի ղեւորում սխալներից զերծ մնալու համար՝ ես կարծում եմ, սակայն, որ Հայաստանի քարտէզները, որոնք ցույց են տալիս այն տեղերը, ուր կատարվեցին կոտորածներ և այնքան մեծ ծաւալով, կոտորածներ, որոնք կատարվել են սուլթանի հրամանով, նրա ազնւոյնների ձեռքով, կարող են ուշադրութիւն գրաւել, տալ ճիշդ դատարար եղելութեան մասին և այսպիսով մեծ օգուտ ունենալ»:

Ձեր Վ. Գաղտնիք

Լոնդոնում ապրող և անգլիերէն ու ֆրանսերէն լեզուներով հրատարակվող «L'Arménie» լրագրի խմբագիր պրոֆեսոր Միսա Չերալ «Правит. Вѣст.» լրագրի խօսքով հաղորդում է իր լրագրում մի քանի փաստեր հայկական չարժանի բնաւորութեան և այն յարաբերութեան մասին, որ ունի այդ չարժանի հետ «երիտաւանունը չեմ տալիս, բայց դուք փնտռեցէ՛ք և իսկայն կը գտնէք: Կտակի խօսքերը թիւրք կառավարութեան բարի դիտաւորութիւնների մասին յայտնի են, կրկնել չենք կամենում:

Արդէն յայտնի է, որ այդ ծրագիրը ճշգրտութեամբ գործադրվեց: Միակ վտիտութիւն, որ եղաւ նրանում, այն է, որ Ներքեւից յետոյ պատրիարքը ընտրվեց Գարութիւն արքեպիսկոպոսը, որ Երուսաղէմում պիտի մնար: Բայց և այնպէս այդ ընտրութիւնը ևս նպատակներ ընդթեկնածուի ճանապարհը մի կարճ ժամանակի համար: Նորընտիր պատրիարքը կայսերական պաշտօնից դուրս գալով հանդիսաւոր կերպով գնաց աղօթելու սուլթան Մահմուդի գերեզմանի վրա և մանկելով իր պատրիարքարանը՝ մի կողմ ծաւեց Ներքեւի սկսածը: Նրա ժամանակը ծագեց Մակար կաթողիկոսի անունը թիւրքահայաց եկեղեցիներում յիշելը—չը յիշելու ինչից էր, և Գարութիւն պատրիարքը, որ երբեք չէր սահմանադրութիւնը անխախտ պահպանելու մասին, չը տառաջնեց յայտարարելու Ազգային ժողովին:— Եւ իբրեւ պատրիարք յիշատակել կը տամ Մակարի անունը, տեսնեմ ո՞վ է ինձ արգելում»:

Գարութիւն պատրիարքին յաջորդում է խորհրդարանի արքեպիսկոպոս Անդրեան, որի օրով Ազգային սահմանադրութիւնը դատաւարվեց անգործադրութեան, իսկ ներկայումս արդէն պատրիարքական տեղապահի պաշտօնը վարում է Բարդուղիմէոս եպիսկոպոսը, թիւրք կառավարութեան նշանակած «երեկներու» ընտրութեամբ: Դա

սարդ թիւրքա՝ կուսակցութիւնը: Նրա խօսքով, թիւրքաց կարգերից զգոհ մահմադարանները օրինակ էին առնում զժգոհ հայերից և մօտիկ ապագայում, չառ կարելի է, ճիշդ նոյնպէս կը վարվեն, որպէս վարվում են այժմ հայերը, բայց դեռ բացայայտ կերպով չեն միանում նրանց հետ: Ոչ ոքի համար զաղանիք չէր, ինչպէս հաւատացնում է պրոֆեսոր Միսա Չերալ, որ բարեկամական յարաբերութիւններ կային հայկական չարժանի պարագլուխների և իբրանց համակրող «երիտաւոր» թիւրքա՝ կուսակցութեան ղեկավարների մէջ: Ապա նա հաղորդում է իր լրագրում Այր քաղաքից իր ստացած մի նամակի բովանդակութիւնը, որով հաղորդում է, թէ այնտեղի բանտից փախել է թիւրքաց նախկին փոխ-գնդապետ Ռեզիլի-բէյ, զինուորական միլիտարի մօտիկ ազգականը, որը անցել էր «երիտաւոր» թիւրքա՝ կուսակցութեան կողմը: Ռեզիլի-բէյ պարտական է իր ազատութեամբ թիւրք-սիրական կամեմտին: Նրա հետ միասին բանտից փախաւ հայ ազգաւոր Պետրոս Տոնապետեան: Երկուսն ևս դիտաւորութիւն ունեն օգուտ քաղել Անգլիայի հիւրասիրութիւնից և բնակվել Լոնդոնում: Վերջերս, ինչպէս գրում են Լոնդոնից «Berliner Tageblatt» լրագրին, չառ էր խօսվում այն բանի մասին, թէ երիտաւոր թիւրքերը ձեռք ձեռքի տուած էին գնում հայերի հետ, որ նրանց միացնում էին մի և նոյն նպատակները և խորհուրդները, այն ինչ իրականութիւնը ցույց տուց, որ հայկական և «երիտաւոր» թիւրքա՝ կուսակցութեան չարժանի մէջ իսկապէս խոր անջատող գիծ է անցկացրած: Կատարելաւ միութեան բացակայութիւնը երկու բանակների պարագլուխներին մէջ երևաց, ի միջի այլոց, և նրանից, որ հայկական կամեմտները յաճախ բողոքում էին երիտաւոր թիւրքերի տառաման դէմ, ասելով, որ մինչև այժմ միմիայն հայերի վրա էին դրում գործը: Հայկական չարժանի բարեկամներին, բացատրում է «L'Arménie» լրագրի խմբագիրը, ապացրեց իրանց մահմադարան համախոհների անվճարակաւութիւնը, և հայերի դատին ծառայող մամուլի օրգաններից մի քանիները յաճախ դուռն յանդիմանութիւններ էին առնում երիտաւոր թիւրքերին՝ նրանց անգործունէութեան առիթով: Օսմանեան բանակի վրա յարձակողներից երկուսը՝ հայ յեղափոխականներ Կարօ և Հրաչ, որոնք ներկայումս գտնվում են Ժընևում, բոլորովին հիւստիալից են երիտաւոր թիւրքերի կուսակցութեան վերաբերութեամբ՝ ոչ մի յոյս չունենալով նրանց գործակցութեան վրա հայկական տեսակետից: Երիտաւոր թիւրքերի կուսակցութեան արդարեւ յետ կացան հայերից և նրանց հեռանալու պատճառը պէտք է այն համարել, որ նրանք չեն համակրում այն միջոցներին, որոնցով հայ յեղափոխական մամուլագործները ցանկացել

այնքան ուրախութեամբ ընդունեց այդպիսի մի ընտրութիւն իբրեւ շուտով ստորուշ, որ յայտարարեց, թէ ուրիշ երջանկութիւն այս և հանդերձեալ աշխարհում չունի, բացի սուլթանին հաւատարիմ ծառայելուց:

Այս բոլորից յետոյ ընթերցողը պիտի չը դժուարանայ հասկանալ, թէ Ներքեւի անունով հնարած «կտակ» ֆրանսերէն մի թերթում հրատարակելու աւելի քան ցանկալի կը լինէր թիւրք կառավարութեան, որ Ներքեւի նման մի նշանաւոր պատրիարքի բերանով սուլթանին այն խօսքերը, ինչ որ միշտ կրկնել է ինքը—ոչ թէ կառավարութիւնը չէ ցանկանում մտցնել բարեւորութիւններ հայաբնակ վիլայէթներում, այլ ցանկանալով հանդերձ՝ չէ կարողանում: Նոյն իսկ անցեալ տարեկա վաւերացում և իրադէտ ի զործադրութիւն տուած բարեւորութիւնների ծրագիրը մնաց անկատար, նոյնպիսի անկարողութեան պատճառով:

Ֆրանսերէն թերթի բացատրութեան այսպիսի խօսքերը, «Ամենքը յիշում են այն զրկանքները, որ հայերը կրեցին», «Գժաղաղաբար Բերլինի վեհաժողովի որոշումը հայերի համար մնում է և մինչև այժմ որպէս մեռած տառ», զրկած են որոշ նպատակով:—ցոյց տալու համար, թէ այդ «կտակ» հրատարակվում է թուրք կառավարութեան անհամակիր անձերից, որով և աւելի նշանակութիւն են տառադրու նրա բովանդակած մտքերը:—միաժամանակ աշխարհում:

Արիստակէս արքեպ. Անդրեան

են և մտադիր են եղել հասնել իրանց նպատակներին: Նրանք մեծապես են հայ յեղափոխական կուսակցության ծրագիրը, որովհետև նրանք կասկածում են, որ հայ յեղափոխականները ձեռնարկում են ամեն միջոցներով կործանել թիւրքաց կայսրութիւնը: Նրանք միաձայն պահանջում են ուրիշ կարգեր երկրի մէջ, կամենում են վերջ դնել թիւրքական վարչութեան սարսափելի զեղծումներին, բայց իբրև թիւրքեր և մահափետակներ, չեն ընդունում թիւրքիան բաժանելու և քրիստոնեայ Արեւելքում մահափետակա տիրապետութիւնը կործանելու միտքը: Իսկ այդ նպատակին են ձգտում, նրանց կարծիքով, զբաղաւորակա հայկական շարժման պարագլուխները: Նրեմատարգ-թիւրքերի հայ ազդեցութեանը բնական վերջնական քննարկումը և այն միջոցները, որ վերջինները պայմանաւորվեցին գործադրելու՝ Բ. Գուրը և մուսուլման ամբողջ ահաբեկելու համար: Ժընեվում հաստատված հայ ղեկավարողները պարագլուխներին հետ լծողների «Daily News» լրագրի թղթակցի ունեցած խօսակցութիւնից յայտնվեց, որ դաւադիրներին մէջը, Պապէնզոունի անունով, առաջարկել էր հրդեհել Կ. Պոլսը միաժամանակ երկու կողմերից և նրան մոխրակաղ դարձնելով, կոտորել բոլոր մուսուլմաններին: «Մենք կարող էինք»—ասաց Կարսն «Daily News»-ի թղթակցին—«հիմնովին այրել Ստամբուլը իր խիտ բնակչութեան չիտնութեամբով: Այդ մեղ համար յամենայն դէպս և աւելի հեշտ կը լինէր և յարմար, քան օսմանեան բանկի վրա յարձակում սարքելը. բայց, այնու ամենայնիւ, մենք մերժեցինք Պապէնզոունի առաջարկութիւնը, որը մեզ շատ անգույն թւաց: Այդպիսի մտադրութիւնները մերկայանում, ինչպէս գրում են Լոնդոնից «Berl. Tageblatt» լրագրին, չէր կարող, ի հարկէ, չաղբել երիտասարդ-թիւրքերի վրա, որոնք առաջ համակրում էին հայկական շարժման և առաջ չէր բերել նրանց մէջ ստանութիւն դեպի հայկական յեղափոխական պրօպագանդան, որը, աւելի ևս բարդվելով, կարող է փոխարկվել յայտնի թշնամութեան:

Կ. Պոլսից «Times» լրագրին հեռագրում են, որ սուլթանը, ուստաց ղեկավար Նէլիզովին տուած սնկնդրութեան ժամանակ կատարեալ վստահութիւն յայտնեց, թէ մէկ ամսվայ ընթացքում իր պետութեան մէջ կը վերականգնվի կարգը և հանգստութիւնը: Այն եղանակը, որով այդ նկատողութիւններն արեց, պարզ ցոյց է տալիս, թէ սուլթանը չէ հակակում թիւրքիայի ներկայ ծանր դրութիւնը:

«Daily News» լրագրին ասում է, որ պետութիւնների համաձայնութիւնը անհրաժեշտ է սուլթանի վրա ազդելու համար, բայց դրանից դուրս չէ հետեւում, որ այդ համաձայնութեան մէջ պէտք է մասնակցեն բոլոր պետութիւնները: Լորդ Բոգբերի, երբ իշխանութեան ղեկը ձեռքում ունէր, արեւելեան հարցում գործում էր Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի հետ միասին, և Ելիզբետ-գու միտքերս արտասանած իր ձառի մէջ նա բացատրեց, որ պետութիւնների համաձայնութիւն անելով նա հասկանում է ոչ միայն բոլոր պետութիւնների միաբան գործողութիւնը, այլ և մի քանիսն: «Մենք ենթադրում ենք,—աւելացնում է լրագիրը,—որ հէշը դրան է ձգտում Լորդ Սուրբերի: Յամենայն դէպս, նրա պարտաւորութիւնն է այդ բանը գլուխ բերել, եթէ մինչև անգամ նա ստիպւած լինի փոխել իր ամբողջ քաղաքականութիւնը, որին նա հետեւում էր 1878 թւին»:

«Новое Время» լրագիրը խօսելով այն հարցի մասին, թէ ինչպէս պէտք է պաշտպանել թիւրքիայի բրիտանականներին, ասում է հետեւեալը. «Մենք զանազանութիւն կայ թիւրքիան բաժանելու և քրիստոնի հաւատը զաւանդներին ու տանջողներին մարդասէր պաշտպանութիւն ցոյց տալու մէջ: Եղան այնպիսի բարեբարներ, որոնք առաջարկում էին Ռուսաստանին ղեկավարված ձեռքով կարգ հաստատել թիւրքիայում, մոռանալով սակայն, որ մինչև մեր զօրքը կը հասնի գլխաւոր դաշնակցական կէտերը, մուսուլմանները կարող են կոտորել բոլոր մնացած հայերին և դուրսէ նրանց հետ էլ՝ անգլիական հիւպատոսներին: Ռուսաստանը, այդպիսով, չը կարողանալու հասնել իր մարդասէր նպատակին, ահագին վնաս

ներ կը կրի թէ մարդկանց և թէ փողի կողմից և իր ոյժը ու ձեռքը կը կապի: Այդ պատճառով, մենք զարիս ենք այն եղբայրացիութեան, որ միայն մեծ պետութիւնների միաբան և անկեղծ ազդեցութիւնը թիւրքիայի վրա կարող է թեթեւեղել բրիտանականների վիճակը, և դրա համար անմիջապէս պէտք է կազմակերպել կոնֆերենցիա: Իսկ ղեկավարների կողմից սուլթանին ուղղած առանձնակի, անջատ առաջադրութիւնները մինչև այսօր ոչ մի հետեւեղ չարտադրեցին և չեն էլ արտադրի»:

«Новое Время» միայն մի բան է մոռանում, որ թիւրքերը առանց դադարելու շարունակում են հայերի կոտորածը, և եթէ մի ղեկավարված ձեռք նրան յետ չը պահի այդ մարդասպան գործունէութիւնից, նոյն իսկ ամբողջ Եւրօպայի ներկայացուցիչներին կազմված կոնֆերենցիան անկարող կը լինի որ և է ազդեցութիւն գործել նրա վրա»:

«Daily News» լրագիրը հաղորդում է, որ ուստաց ղեկավար Նէլիզով չաւտով Պետերբուրգ կերթայ՝ հայիւ տալու համար գործերի դուրսութեան մասին:

Խոսակցական ղեկավարը դիմեց բողոքով Բ. Գուրան՝ այն վիրավորական գրութիւնների առիթով, որ թիւրքաց օտոնականութեան միջոցաւրը ուղարկում է Կ. Պոլսի խոսակցական ղեկավարներին:

Կ. Պոլսի բոլոր ղեկավարները դիմեցին Բարձր Դրանը հաւաքական բողոքով՝ մի հային առնադար կերպով մահվան պատժի դատապարտելու դէմ, որի ազատութիւնը խոտաւորված էր բելգիական ղեկավարին:

«Standard» լրագրի խօսքով, մեծ պետութիւնները իրանց մէջ համաձայնութիւն կայացրին պահանջել Բ. Գուրին՝ ոչնչացնել այն դաշնակցի մի մասը, որը կանոնաւորում է Գարդուէլի հարցը: Սուլթանը, ըստ երևոյթի, պատրաստ է զիջումներ անել, եթէ պետութիւնները կերպաւորեն իր անձնական ապահովութիւնը և թիւրքաց կայսրութեան ամբողջութիւնը:

Բրիտանական պարլամենտի անդամ Ջեյմս Բրայս (Bryce) Բերլինի լրագիրներին նամակ ուղարկեց, որի մէջ ցաւ է յայտնում այն բանի մասին, որ դերմանացիները կասկածում են Այնգլիայի գիտաւորութիւնների մաքրութիւնը և շատ քիչ համակրութիւն են յայտնում հայերին:

Լորդ Բոգբերի կոչվածութեամբ մի քաղաքական ձառ արտասանեց, որի մէջ նորից շատ կտրական լեզուով յայտնեց, որ Անգլիայի միակողմանի միջամտութիւնը արեւելեան հարցում կարող է պատերազմ առաջացնել, և խնդրում էր իր ունկնդիրներին չենթարկվել այդպիսի միջամտութեան պաշտպանների համոզիչ խօսքերին: Լորդ Բոգբերի ապացուցանում էր, որ St. James Hall-ի միտինգը գործնական ոչ մի նշանակութիւն չէ կարող ունենալ: Ինչ վերաբերում է պարլամենտի անդամ Կուրնէյի առաջարկութեանը՝ դուրս բերել անգլիական զօրքերը Նիզիպատից և Կիպրոսից, գործել այդ ուղղութեամբ, լորդ Բոգբերիի կարծիքով, կը նշանակէր խախտել մեծ պետութեան աւանդութիւնները:

«Նիզիպատի ապագայի մասին խորհրդածելու ժամանակ,—ասեց վերջը լորդ Բոգբերի,—պէտք է ի նկատի ունենալ ոչ այն թէ պայմանները, որոնց մէջ նա գտնվում է, այլ փոքր-Ասիայի բարբարոս վարչութեան պայմանները: Այդ պատճառով Անգլիան չէ կարող Նիզիպատը մի այդպիսի վարչութեան զոհ դարձնել: Այդ հարցում ևս կատարելապէս համաձայն եմ Լորդ Սուրբերիի հետ, թէ պէտք է վերջին միտինգում նրա անուշը ողջունվում էր ծախսաւորութիւններով, իսկ իմը—սուրբներով: Ամբողջ զանազանութիւնը մեր մէջ այն է, որ Լորդ Սուրբերիի ձեռքում ունի կառավարութեան ղեկը, իսկ ես—ոչ: Ես նորից կրկնում եմ, որ Անգլիայի միակողմանի միջամտութիւնը արեւելեան հարցում եւրօպական պատերազմը կառաջացնի և պատճառ կը դառնայ ոչ միայն հայերի, այլ թիւրքիայում ապրող բոլոր քրիստոնեաների կոտորածի: Այդ կէտում ես միշտ հաստատ կը կանգնեմ, որովհետեւ լաւ

տեղեակ եմ: Մեր հարուստ և քաղաքակրթված երկրի համար պատերազմը ամենամեծ թշուառութիւն կը լինէր և բացի վնասից ուրիշ ոչ մի օգուտ չէր բերի թիւրքաց բրիտանականներին»:

Կ. Պոլսից հեռագրում են, հոկտեմբերի 12-ից, «Կեսպանները ստացան այն երկու ուղերձներ, որի պատճենները, որոնք ներկայացրվել են սուլթանին և որոնց մէջ պատեղի հոգևորականները, վաճառականները և բարձր դատակարգը արտայայտում են իրանց հաւատարմական զգացումները, դատապարտում են տեղի ունեցած չարժույթը և պարտաւորվում են տալ յեղափոխական կոմիտէի անդամների անունները ու ցոյց տալ նրանց զէնքի պահեստի տեղը»:

«Այստեղի ղեկավարների ղեկավարական կցորդները մշակել են այն աշխատութիւնների ընդհանուր ծրագիրը, որ պէտք է կատարէ Կրեւելից ու ժամադրամէրիայի վերակազմութեան յանձնաժողովը»:

Բ. Դրան կազմած ծրագիրը՝ 21/2 միլիոն թիւրքական իրաւ հաւաքելու մասին, նպատակ ունի, ինչպէս ենթադրվում է, ներշնչել եւրօպացիներին այն միտքը, թէ ներքին և արտաքին խառնակութիւնների ժամանակ, բոլոր մահափետակները հնարաւորութեան կուսնեան ոտքի կանգնելու»:

«Daily Messenger» հաղորդում է, որ 150 հայ փախստականներ, կատարելապէս զուրկ ամեն միջոցներից, հօլանդական մի չղեկնաւոր եկան Նիւ-Եորք: Դրանք յետ կուղարկվին Եւրօպա՝ աղքատներին Ամերիկայից վերադարձնելու օրէնքի հիման վրա: «Փրկութեան զօրքը» կամենում էր ապաստան տալ նրանց Նիւ-Ջերսիում, բայց այդ նախագի ազդեցականութիւնը կտրական կերպով հակառակվեց դրան:

«Temps» լրագիրը, խօսելով Ալեն-Ջէմի միտինգի մասին, ասում է, որ թէպէտ դժուար է կասկածել այդպիսի ցոյցերի անկեղծութիւնը, բայց նրանք վտանգ են ներկայացնում Եւրօպայի խաղաղութեան համար և կարող են օգուտ բերել միայն անգլիական ուղարկապետներին (չինգոստներին): «Temps» յիշում է, որ անգլիական պարտադրարի հետեւները բոլորական հարցում Արարում 1878 թ.ի պայմանագրին էր: Մի և նոյնը կարող է պատահել և այժմ, եթէ անգլիական կառավարութիւնը զիջի ազդեցականութիւնը:

Նորբուս «Կուսաց գործակալութեան» հեռագիրը հաղորդեց, թէ Կ. Պոլսում յարձակում գործեցին հայ փախստական Կոլօնիայի վրա: Այն լրագիրները հաղորդած մանրամասնութիւնները այդ առիթով:

Կ. Պոլսում սպրդում է հայ փախստական Աւետիս Կոլօնիան, որը արտաքին գործերի մինիստրութեան պաշտօնեայ է: Այս օրերս նա հայ յեղափոխական կոմիտէից մի նամակ ստացաւ, որի մէջ նրանից պահանջվում էր 10,000 ՔՔՔ-բանկ մտցնել յօգուտ յեղափոխական պրօպագանդայի: Աւետիսը իսկոյն դիմեց ոստիկանութեանը՝ Հոկտեմբերի 8-ին (20), երեկոյեան 8 ժամին, Աւետիսի բնակարանի դրան զանգակը բախեցին երեք անձանքի անձինքը: Գուրը բացեց այնտեղ գտնվող ոստիկաններից մէկը: Անձանքները իսկոյն և եթ յարձակեցին վերջինների վրա: Յուսահատ կոլուսակից նրանց մէջ: Ոստիկաններից մէկը՝ Նուրէյ Էֆենդի, դաւնակի մի քանի հարուածներ ստացաւ փորում: Երբ նրան բարձրացրին, նրա փորովը դուրս թափվեց: Նրան փրկել անհաւ էր: Միւս ոստիկանը, Մանսէր, որ 12 թիւթի վերքեր ստացաւ, սկսեց մազլցնել անգլիական զեպի վեր, բայց առաջին յարկի մօտ արդէն ուշաթափ եղաւ և պատահանից դուրս ընկաւ տան առջև գտնվող այգին: Սպանելով ոստիկաններին, մարդապաշտները փախան: Ինքն Կոլօնիան, որ այդ ժամանակ գտնվում էր առաջին յարկում իր որդեգրած որդու և նրա վարժուհու հետ միասին, անխառն մնաց: Մի քանի րօպէից յետոյ այդ տեղ եկաւ այլոցիկական օֆիցերը և հրամայեց վիրաւորվածներին փոխադրել հիւանդանոցը, ուր սուլթանը չաւտով ուղարկեց իր պաշտօնականներին:

ԱՐԵՎԷԼԵՆԴԻԻ ԴԱՏԱ

Մայրաքաղաքի լրագիրները այսօր հետաքրքիր մանրամասնութիւններ են հաղորդում Արեւելեան թիւրքի դատի մասին, որին, ինչպէս «Կուսաց գործակալութեան» հեռագիրը հաղորդեց, արտակարգ դատարանը դատապարտեց:

«Սուլթանի պալատում շատ զգուհ էին դատարանի նախագահ Լէրիւ Էֆենդիից, թէ նա չափազանց փափկաւորէր է: Այնտեղ զայրանում են նրա վրա այն բանի համար, որ նա արդարացի բնոյ նորբուս դատի ենթարկված հայերից շատերին: Եւ ահա աշխատեցին թուլացնել նրա ազդեցութիւնը դատարանում՝ զեկուցանող նշանակելով նրա ընկերներից մէկին այն պատրուակով, թէ նա վատ է լսում և շատ ցածր է խօսում: Մի և նոյն ժամանակ Լէրիւ-Էֆենդի կանգնեց սուլթանի պալատը՝ գաղտնի հրահանգներ ստանալու համար: Լէրիւ, սակայն, չը գնաց պալատը, յայտնելով, թէ դատարանը ոչ թէ ուրիշների ցուցմունքներով պէտք է ղեկավարվի, այլ օրէնքներով: Մի և նոյն ժամանակ նա յայտնեց, որ Արեւելեան թիւրքի դատը աւարտվելուց յետոյ, ինքն կը հրաժարվի դատարանի նախագահի պաշտօնից: Լէրիւ-Էֆենդին վերին աստիճանի աղիւս մարդ է: Նա 17 տարի շարունակ սուլթանի բարձրագույն էր և հրաժարեցիկից իր ազատամիտ զաւակարների պատճառով:

Որպէս վկաներ կանգնած էին մէկ թիւրք և չորս հայեր: Արեւելի պաշտպանում էին չորս հայ փախստականներ: Ամբողջ մեղադրանքը հիմնված էր ոստիկանական կոմիտայի Հուանի-բէյի հաշի վրա: Ամենից առաջ Արեւել մեղադրվում էր այն բանի համար, որ նա փողով օգնում էր յեղափոխական կոմիտեին և նպաստում էր նրան՝ մանաւանդ որպէս Գալաթիայի հայոց զորացի նախագահ: Որպէս ապացույց՝ դատարանին ներկայացված էին Արեւի մօտ գտնված զէնքը, հայկական թագի պատկերը, վերոյիշեալ զօրացի տեսչի գրած ոտանաւորը ի պատիւ Արեւի, որի մէջ անուշը Արեւիին հայկական յեղափոխութեան հոգին և հայ ժողովրդի առաջնորդ է առնանում, ապագայ Հայաստանի քարտէզը, յեղափոխական կոմիտեի նամակը, որով պահանջում էին նրանից, որպէս զի նա որդեկալ ժամանակ ընդունի իր մօտ այդ կոմիտեի իրաւորներին, յեղափոխական հայ օրացույցը, և հանգուցեալ պատրիարք Նազարիին (?) նամակը, որով հրաւիրվում էր Արեւել մասնակցել յեղափոխական հարցերի քննութեանը:

Արեւի յայտնեց, որ իր մօտ գտնված զէնքը պատկանում էր իր եղբորը, որ մեռել է 13 տարի առաջ և որը այժմ անպէտք է: Ոտանաւորը իրան նուիրված էր մի ղեպիւր ատիթով, և նա երբեք ոչինչ նշանակութիւն չէ տուել այն չափազանցութիւններին, որոնց դիմում է հեղինակը: Հայաստանի քարտէզը նոյն հեղինակն է կազմել: Այդ նա աւելացրեց. «Այնպէս տարի ես, սուլթանի ցանկութեամբ, այցելեցի հայոց եկեղեցիները Պէրայում և Գուլ-Գալիում՝ համոզելու անտեղ թաղնված հայերին վերադառնալ իրանց աները: Այն ժամանակից ես կատարաւարական պաշտօն չունեմ: Չայրացած իմ հաւատարկիցները յեղափոխական ազդեցութեանից, ես վճռեցի ամեն յարաբերութիւն կտրել նրանց հետ: Ես հրաժարվեցի իմ բոլոր պաշտօններից և կոչումներից, և այդ ժամանակից չէի այցելում ոչ զօրացիները, և ոչ էլ ժողովները»:

Յեղափոխական կոմիտեի նամակի առիթով Արեւի ասեց, «Ես այդ նամակի մասին չը գիտեմ: Նա իմ թղթերում չէ գտնվում: Որովհետեւ ես սրտի հիւանդութիւն ունեմ, յանձնեցի եղբորս իմ հասցէին ուղարկելով բոլոր նամակները ստանալ և չուղարկել ինձ այնպիսիները, որոնք կարող կը լինէին զրգուել ինձ: Եղբայրս գիտէր, որ ես ոչ մի կառ չունեմ այդ անիծեալ հայկական ազդեցութեան հետ և այդ պատճառով չը ցոյց տուեց ինձ այդ նամակը»:

Ապա հարց ու փորձ արին վկաններին: Ոստիկանները հաղորդեցին, թէ կոմիտեի նամակը Արեւի մօտ գտնվեց, և ոչ թէ եղբոր մօտ: Այդ խօսքերի ժամանակ Արեւի տեղից վեր թռչելով՝ ազդակեց՝ «ստախոս, զրպարտիչ»:

Մնացած վկանները յայտնեցին, թէ իրանք ի նկատի ունէին ուրիշ Արեւիին:

Չը նայելով, որ մեղադրանքը անհիմն էր, դատարանը, ինչպէս յայտնի է, մեղադրեց նրան:

ԿԱՆՈՆԱԿՐՈՒԹԻՒՆ

Ոչ որի համար ամենապարզ կասկածի տեղիք չը կայ, որ թիւրքահայերի ազգային սահմանադրութիւնը իրապէս, de facto, վաղուց դադարեցրել է իր գոյութիւնը։ Սակայն որովհետեւ de jure նա գոյութիւն ունի և եւրոպական մեծ պետութիւնները վերջերս նայն իսկ խորհուրդ տուին սուլթանին վերականգնել այդ սահմանադրութիւնը և նրա հիման վրա կատարել նոր պատրիարքի ընտրութիւն, ուստի Պոլսում, Չամիչեան Բարթողիմէոսի խումբը աշխատում է սահմանադրութեան այդ իրաւաբանական գոյութիւնն ևս ջնջել և Կ. Պոլսի ներկայ մահացած վիճակի մէջ սահմանադրութեան վերաքննութեան հարց է յարուցանում։ Եւ ահա ազգադատ քննիչը հետեւեալ յօդուածով, որ ստված է «Փոփոխութիւն» մէջ և թարգմանված ամբողջապէս թիւրք լրագրիւններում, կամենում է հող պատրաստել։

«Ստոր երկրներէ հայ անուն կրող ունեց ընտրեցուցած ծայրերուն ընտ. կարեւորութիւն չը տալով, անտիւն երեւակական յայտերով, խոչոր տուտերով, լեզուանութեամբ, և բարեւերութեան զթարտութեան ու կարեկցութեան դիմախներով մերձեցող մարդիկն վանել հալածելու համար՝ ժամանակէ մը հետէ մեր կաղաքացած յորդորներն՝ նախորդ թերթով յիշելու և դարձեալ յորդորներ կարգադրու պէտք տեսնող արտաւոր և խորին տխրութեամբ։

«Արդ՝ որովհետեւ այդ ծայրերին ու ժողովրդին պարզեալ տեսարանն տակաւին կայ ի մեծ վրնաս մեր սիրելի ազգին, զգուշանալու յորդորներ կուղեմք դարձեալ առ միամիտս, և կը խնդրեմք մեր եկեղեցականներէն, մասնաւոր աղքատացիներէն ու եպիսկոպոսներէն, ժողովրդեան համար օգտին ու բարոյն համար առաջի Աստուծոյ անկեղծ անձնութիւններն ու խոտող եկեղեցականներէն, որ միամիտ ժողովուրդին զգուշութիւն յորդորեն անդադար ու ազգութեան, եկեղեցեաց բեմերէն, յստակ ու բացառապէս ունով և անկեղծ սկուլ։

«Ոչ սակաւ ապշութեամբ լսեցինք թէ ոմանք ժողովրդեան համար այժմ առաւել օգտակար կը համարին պատրիարքարանի կանոնադրութիւնն յիշել, և այդ կանոնով պատրիարքի և կրօնական ու քաղաքական ժողովոց ընտրութեան խնդիր յարուցանել։

«Ոչ, այժմ այդ կանոնը հորհուրդ օգոստապիտ վեհապետին կասկածները փարատելու, և առ ազգէ մեր՝ վաղեմի սէրն ու համակրանքն վերահաստատելու միջոցներն լրջաբար խորհելու, և զօտեւորեալ զօրեւորելու ժամանակն է։ Այդ նպատակաւ կաշխատի արդ պատրիարքական տեղապահ բարձրաշնորհ Տ. Բարթողիմէոս սրբազան, այդ նպատակաւ կաշխատին արդ իր խորհրդակից ժողովականք։ Կաշխատին խաւած միամիտներուն համար գլխութիւն խնդրել և թշուառներն միթիթաբել։ Արեւելիսկոպոսներն ու եպիսկոպոսներն և բովանդակ կղերն, ինչպէս նաև աշխարհականաց աղքեցիկ զանա պարտին անկեղծաբար քննեցին այդ օգոստկար աշխատութեանց կատարելապէս յաջողութեան։

«Չաւանդութեամբ զբաղելու ժամանակ չէ այժմ։ Արդարեւ տաղէի կայսերական պալատան և առաջի Բ. Գրան լոս կը բացատրեն ազգին վիճակն ու պէտքերն թէ տեղապահ սրբազանն և թէ նորին սրբազնութեան խորհրդակից ժողովականք։ Բաւական վստահութիւն կը վայելն, և այդ վստահութեան հորինել անշուշտ կօդի ազգին։ Ոչ պատրիարքարանի կանոնադրութիւնն և ոչ այլ ընտրական կղանակ չեն կրնար՝ արդի աշխատող արարմէն աւելի օգտակար մարմին մը ի գոյ և ի գործ ածել։

«Մեք, այդ կանոնադրութեամբ ընտրեալ ժողովոյ անդամներէն եմք, շատ տարիներէ հետէ զանուած եմք այդ ժողովին մէջ։ Գիտեմք թէ ընտրութիւններն ինչպէս կը կատարուին այդ ժողովոց մէջ, գիտեմք թէ ընտրելոց որոնք օգտակար հանդիսացած են։ Գիտեմք նաև թէ՛ պատրիարք և կրօնական ու քաղաքական ժողովներ ընտրող այդ ժողովոյն անդամոց շատերն ինչպէս կընտրուին և որչափ արժանաւորութիւն և ինչ սիրտ ու ողի կունենան։ Եթէ կանոնադրութեան խօսքն ի վեր հանելու, և կանոնադրութեամբ ընտրութիւններ

կատարելու պատեհ ժամանակն ու առիթը զայ մերձենայ, մեք իբրեւ մին փորձառուաց, պիտի թախանձեմք, պիտի անդեմք որ նախ ազգ կանոնադրութիւնը վերաքննութեան բովէ անցնի ողջախոսն ու փորձառու անձերէ կազմեալ մասնախմբի մը միջոցաւ, բարեխիտի, վաւերանայ նորին կայսերական վեհապետութեան, և ապա ընտրութիւնը կատարուին։ Երբ վերաքննութեան, բարեխիտութեան հրաման ելնէ, պիտի գրեմք այդ կանոնադրութեան բարեխիտելի արամադրութեանց վրա։

«Տ. Բարթողիմէոս սրբազան՝ թէպէտ Պատրիարք տիտղոսը չունի, բայց ունի մեր օգոստապիտ վեհապետին համարումն ու համակրանքն, որ մեծ ինչ է և բաղում օրէնքներ ու ստուար օրինադրեր կարծէ, և որով առաւել քան զՊատրիարք զեր ի վերայ է Տ. Բարթողիմէոս սրբազանը Հորն, խորխորաւ ինչպէ միամիտներն ի վեր հանել կը ձգնի, ազգին կործանեալ յարգն ու վարկն վերականգնել կաշխատի։ Թողունք որ այս մեծ բարիքն գործէ Տ. Բարթողիմէոս սրբազան։ Միթէ խղճի գործ է, միթէ ներքին է ելնել ըսել այս ճգնաժամուն մէջ թէ՛ ի շարժման, ի բացակայութեան կանոնադրութեան կը գործէ, կանոնադրութեամբ ընտրեալ է, միթէ խղճի գործ է բռնել այդ յաջող ձեռքերն և խղճել ազատութեան համար ճգնած պարաններն։

«Ոչ է արժան ի շարժման բարիս գործել։ Ժողովուրդն այժմ կանոնադրութեան պէտք չունի, այլ վերականգն մարդոց շարքի վրան մարդոց եղև, և ոչ մարդ վրան շարժման։ Կանոնադրութիւնն ժողովրդեան համար է, և ոչ ժողովուրդն՝ կանոնադրութեան համար։ Նախ ժողովուրդը, և ապա կանոնադրութիւն, բայց՝ վերաքննելու, բարեխիտելու կանոնադրութիւն։

«Մեր սրբազան հայրերէն կը խնդրեմք որ՝ խղճի ու սրտի մտքը հորհ ընեն միահամուռ յարկ մեր այս բարեկարգութեան խորհրդածութեան։»

ԱՐՄԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Daily Telegraph» լրագրի Բուստամբուլից ատացած վերջին տեղեկութիւններն նայելով, ապտաւոր մատարներէ պարագլուխները վար են դրել իրանց զէնքերը և հնազանդութիւն են յայտնել անգլիական իշխանութեան։ Ընդհանուր ենթադրութիւն է, որ երկրի վերջնական խաղաղացումը չուտով կը կատարուի։

—«Times» լրագրի թղթակիցը հեռագրում է Կանէից (Կրեմէ կղզուց), որ թէ Կրեմէի գնեւաւորահանգապետը բայ թողեց թղթակցի առաջին հեռագիրը, որի մէջ ասված էր քրիստոնեաների գերեզմանատները թիւրքերի ձեռքով պղծվելու մասին, բայց յետոյ այդ հեռագիրը բռնեց և Պալատի գրաքննութիւնը։ Այս օրերս գերեզմանատները քննվեց եւրոպական փութահաւատներին կողմից։ Թիւրքերը վերել են մեծ գերեզմանատան գերեզմանը, որտեղ գերեզմանները, քանդել և խորտակել են արձանները և խաչերը և ոսկրները ցրվել են գերեզմանատանց զուրա։ Գերեզմանատան չրջապատը քանդված է. դրանից յետոյ գերեզմանատունն են թողել տաւալը։ Նորից կատարել են և Մէսկինիի գերեզմանատունը և եկեղեցիներն էլ պղծել են։ Կանէիցում դեռ մնում են 10,000 մահմետականները, թէ և շատերը արդէն վերադարձել են գիւղերը։ Մի քանի մահմետական ազդատուներ աշխատում են պահել նրանց քաղաքում, որպէս զի մի ցոյց սարքեն նոր թէֆթիւնների դէմ։ Բայց թիւրքական իշխանութիւններն էլ ոչինչ չեն անում, որպէս զի ստիպեն նրանց գնալ գիւղերը։

—«Post» լրագիրը հաղորդում է, որ եւրոպական լրագիրների մէջ հրատարակված է հետեւեալ զանադրութեան ընթացիկը, որը իբրեւ թէ ուսումնական և եւրոպական կատալոգութիւնները կնքել են, երբ մարշալ Եւստապոսն եկել էր Ռուսաստան։ «Ռուսաստանը և Եւրոպան որոշել են պահպանել Կորէա երկրի ամբողջութիւնը։ Ռուսաստանը պարտաւորվում է համադրել Կորէական թագաւորին վերադառնալ իր պալատը, անհրաժեշտ դէպքում Ռուսաստանը և Եւրոպան կարող են մտնել իրանց ջորքը Կորէա, բայց հաստատ ընտելութեամբ, նախապէս համաձայնութիւն կայացնելով։ Հեռագիրը Սէուլի և Ֆուջանի մէջտեղ պէտք է մնայ եւրոպական կատալոգութեան ձեռքում։ Ռուսաստանը

տանը և Եւրոպան պարտաւորվում են յետ կենալ որ և է միջամտութիւն գործելուց կօրէալի ներքին գործերում։

—Կ. Պոլսից հեռագրում են. «Լուր է պտտում, որ նախկին վիզիր Գուշուի Սաիդ-փաշա, որը անցեալ տարի անգլիական դեսպանատանն էր ապաստանել, նորից սկսել է վայելել սուլթանի հորհները։ Նա մեծ վիզիր կը նշանակվի։ Այս օրերս նա պալատ կանչվեց և երկար խորհրդակցութիւն ունէր սուլթանի հետ։

—Լոնդոնից հեռագրում են, որ գերմանական վիլհելմ կայսրը և Ֆրանսիական հանրապետութեան նախագահ Ֆոր եկող 1897 թ. ին լոնդոն կը գնան՝ անգլիական վիզիրին թագուհու յօբելեանին ներկայ լինելու համար։

—«НОВОСТИ» լրագրին հեռագրում են Վիէնայից. «Սերաէվում մի մեծ փոթորիկ է եղել, որը սոսկալի աւերումներ է գործել, շատ ծաւեր արմատից պղկել է. ամառները մնացել են առանց ծածկի. եկեղեցիները և մէլիքները կիտաքանդ են եղել. մի ամբողջ գիւղ տարվել թափվել է գետի մէջ։—Ալբանիայում վերանորոգվել են արհաւիրների անկաքուղիները։ Գիւղերում ընդհարումներ են տեղի ունենում։»

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Միւնխենում հրատարակվող «Neueste Nachrichten» լրագիրը պատմում է մի հետաքրքիր միջոցառում, որ տեղի է ունեցել Կիւլում, նորակոչ գիւնտերների երջում՝ տալուց յետոյ։ Վիէնայից կայսրը զիմեց հայրենիքի երիտասարդ պաշտպաններին մի ձառով, որի մէջ յորդորեց նրանց զգուշանալ արտաքին և ներքին թշնամիներից։ Հաւուց յետոյ նա առանձին սկսեց խօսել մի քանի ընկերատների հետ և վերադառնալ, նա մօտեցաւ մի առաջին և բարձրաստի ըստաւարացու։ Կայսրը հարցրեց նրան, որ արդեօք հասկանում է նա, թէ արտաքին թշնամիների անտնով ուսին պէտք է հասկանալ։—«Երաններին, ձերք մեծութիւն։—Իսկ ովքեր և ու ներքին թշնամիները։—«Պրուսացիները, ձերք մեծութիւն։—պատասխանեց առանց երկար մտածելու գերմանական հայրենիքի պաշտպանը։»

Մարտին Չատիկի գուշակութիւնը 1769 թ.ին։ Եվեցարացի Մարտին Չատիկը, որ ձգնում էր Ալեքան լեռներում, 1769 թ.ին, եւրոպական բոլոր տէրութիւնների մասին դաւանալու գուշակութիւններ է արել, որից մենք թարգմանեցինք միայն թիւրքերին վերաբերեալ գուշակութիւնը։ «Ապագայում Եւրոպայում պէտք է տեղի ունենան այնպիսի դէպքեր, որոնց յիշատակներն անգամ կը սարսափեցնին ամենքին։ Երբ խաղաղութիւնը կը վերականգնվի, թիւրքերը կը զրկվեն իրանց ասիական և աֆրիկական հողերից։ Կ. Պոլսը, սուլթանների այդ մայրաքաղաքը, կը վերցվի առանց մի կաթիլ արեւան, այդպէս, մի հին յիսուսական տակ, կը գտնվի մի մարմարեայ թաղ Sophia Imperatrix վերանորոգութեամբ, իսկ դրա տակը մի մեծ արկղ—ի տակեղենները և ակնները։ Ներքին խռովութիւնները, իրաքանցութեանը, անվերջաւոր կը ռիւնենր և սոսի ու մասնաւոր թիւրքական կառավարութիւնը կը մատնեն անդաւնալի անկման և թիւրքերը զրկվելով իրանց եւրոպական հողերից, ստիպված կը լինեն քաշվել Ֆեցան, Մարսիկի և Տունիս։ Գուշակելով միւս տէրութիւնների վիճակը, դարձեալ անցնում է թիւրքերին։ «Իսկ դուք, զօրեղ թիւրքեր, յաւանքան վէշեմբուրգը և ամբողջ Ունգարիան ձեր կամքով կը թողնէք, ամենաշնչին բանը ձեզ կը սարսափեցնի. ձեր կենսքը ամեն մի վայրկեան երկուք մէջ կը լինի. ձեր մզկիթները, ձեր Ղուրանը բոլորովին կուշանան։ Այսպիսով անհաստաները բոլորովին կուշանան, և Ասիայում խաւարից յետոյ կը փայլի հիմարտութեան լոյսը. անհաստաների բոլոր երկրները կառնեն քրիստոնեաների։ Եւրոպայում կը գտնվեն ստորերկրեայ շատ գանձեր։ Բայց թիւրքերը իրանց անկուսից առաջ սարսափելի կատաղութեան մէջ կընկնեն. նրանք զուլու կը բարձրացնեն ջնջելու բոլոր քրիստոնեաներին, բայց այդ երկար չի տևի և փրկիչը կուղարկի դրանց իրանց արժանի պատմիչներ և այդպիսով բոլորովին կուշանան նրանք։» Երբ եւրոպական զիւղովմանների որոտեղոտութեամբ ձառնել և բաղձալի գեղեցիկ ծրագիրները քանդու պէս են անցնում, մնում է խեղճ թիւրքահայերին անձնատուր լինել գուշակութիւններից։

ՄԵՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ. 16 հոկտեմբերի։ Լրագիրներում սխալ լուր էր տրված, թէ դատարանում չուտով կը քննվի ուսուցիչ առեւտրա-արդիւնաբերական ընկերի սնանկութեան վերաբերեալ գործը։ Դա ճիշդ չէ. խօսքը ուսուցիչ առեւտրական և կօմիսիոնական ընկերի մասին է։ ԿԻԵՎ. 16 հոկտեմբերի։ Հոկտեմբերի 15-ին, զիշերը, արվեց Կապիկի տան կից գանդոլ գաւիթը։ Նրա մէջ ապրող Եակովչիկան և Օղի-

նարիկովա ըսյրերը հինգ երեխաներով կրակի զոհ գնացին։

ՄՕՍԿՎԱ. 16 հոկտեմբերի։ Նահանգական դատարանում սխալեց Պետեր Խոնովիչ Գուբոնինի անունով գրված կեղծ մարհաների գործը։

ՉԷԼԻՖԻՆՍԿ. 16 հոկտեմբերի։ Արեւմտեան-սիբիրեան երկաթուղու կառուցումը Չէլիպինսկից մինչև Օբ գետը, 1329 վերստ տարածութեան վրա, աւարտված է։ Հոկտեմբերի 15-ին սկսված է ապրանքատար և մարդատար գնացքների կանոնաւոր երթևեկութիւն։

ԴԱՐՄԵՏՍ. 16 հոկտեմբերի։ Հոկտեմբերի 15-ին Կորոլեւան դուքսը դնաց Լոնդոն։

ՎԻԵՆԱ. 16 հոկտեմբերի։ Հաղորդում են անկաբաւթիւնների մասին ընտրութիւնների ժամանակ Տիրանում (Ունգարիա)։ Հուսարների մի զօրաբանով լրա սկսեցին ըստի կարկուտ թափել. մի հուսար սպանվեց։ Չիրտերից ջըրվեցին ամբողջ սրբերով։ Ալմալի ընտրողական շարժման պատճառով Ունգարիայում, զօրքեր են ուղարկված Նէլկիրսէն, Տրայսկիր-սէն, Մարմուրգ, Կադէնֆուր և Լայպալ։

ՊԱՐԻԶ. 17 հոկտեմբերի։ Մեծ Իշխան վաղի-միւր Ալեքսանդրովիչ հոկտեմբերի 16-ին, այցելութիւն ձորեց նախագահ Ֆորին Նիւսան պալատում։ Նորին Բարձրութեանը վերնորական պատիւներ տրվեցին։

ՎԻԵՆԱ. 17 հոկտեմբերի։ Չէլիպինսկի կողմը, 30 ձայների մեծամասնութեամբ 3-ի դէմ, յայտարարեց, որ պատգամաւոր վայսպի այլ ևս չէ համարվում կուսակցութեան անդամ։ Սոք վը-ճիւր պատճառաբանված է վաղաժամ փարմաւորներով, որոնք ուղղված էին կուսի դէմ։

ԲՈՒԴԱ-ՊԵՏ. 17 հոկտեմբերի։ Հոկտեմբերի 16-ին սկսվեցին պատգամաւորների ժողովի ընտրութիւնները։ Յայտն են 38 չրջանների ընտրութիւնների հետեւեղները։ Ընտրված են՝ 34 ազատամիտներ, 2 անդամներ՝ ազգային կուսակցութեան, 1 անդամ՝ արարիանների, և 1 անձն, որ չէ պատկանում ոչ մէկ կուսակցութեան։ Ոչինչ անկաբաւթիւնների տեղի չունեցան։

ԲԷԼԳՐԱՎ. 17 հոկտեմբերի։ Հոկտեմբերի 16-ին թագաւոր Ճանապարհ ընկալ Բուսինիա կար թագաւորին այցելելու համար։ Թագաւորը կիրակի օր կը վերադառնայ Բէլգրադ։ Յանկովի բարեկամայում Ստամբուլի կուսակցութեան հետ անկեղծ ուստաների դարմանքն է յարուցանում և հերձուած կառաջացին նրա կուսակցիները մէջ։

ՍԻՄԼԱ. 17 հոկտեմբերի։ Սովի վստաղը ըստպաւնայի ձև է ընդունում։ Մահաւանական է, որ այժմ անձրներն սկսվին։ Պէնջարի հիսուսարեւմտեան և միջին նահանգներում դրովիւնը ծանրանում է։ Հացի պակասութիւնը զգացվում է մինչև Բոմբէյ։ Գները շատ բարձրացել են։ Ըստպաւնում է, որ հացը մեծ քանակութեամբ կը ներմուծվի։ Սկսված են աշխատանքներ սովը թեթեւացնելու համար։

ԴԱՐՄԵՏՍ. 17 հոկտեմբերի։ Կայսրը Կայսրուհին, Մեծ Իշխանուհի Օլգա Նիկոլաւնա, Մեծ Իշխան Սերգէյ Ալեքսանդրովիչ և Մեծ Իշխանուհի Նիկոլաւնա Ֆեոդորովնա արտաքաղաքապետ Ճանապարհ ընկալ Կարմաշտով։ Հետսենի մեծ դուքսը և մեծ դուքսին ճանապարհ գցեցին Նոցա Մեծսկիւններին մինչև Կայսրան, որտեղ գտնվում էին քաղաքացիական և զինուորական իշխանութիւններ։ Կայսրը հետեւեան դրագանների զգեստով էր։ Կայսրանում կայսրը ընդունեց օֆիցիւրներին, որոնք նորված էին ուսու չքանչաներ։ Նոցա Մեծսկիւնները որդարածաբար հրաժեշտ տուին ներկայ եղողներին։

ԽՐԱԳԻՐ՝ ԱԼԷԿՍԱՆԴՐ ԳԱԼԱՆԹԱՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՆ՝ ԱՆԻԿԷԱՍ ԱՐՄՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ց Ո Յ Ց				ԵՐԿԱՌՈՒԴԻ			
Բաժ. գուր. և զալի	9 ժ. 40 ր. առ.	11 ժ. 20 ր. գըշ.	Թիֆլիս հասնում է	9 ,, 55 ,, Եր.	12 ,, 25 ,, ցեր.	Թիֆլ. գուր. և զալի	10 ,, 50 ,, ,,
Բաժ. գուր. և զալի	4 ,, 49 ,, ,,	7 ,, 30 ,, առ.	Բաղուց գուր. և զալի	2 ժ. 10 ր. ցեր.	11 ժ. 5 ր. գըշ.	Թիֆլիս հասնում է	8 ,, 32 ,, առ.
Թիֆլ. գուր. և զալի	9 ,, 30 ,, ,,	6 ,, 50 ,, ,,	Թիֆլ. գուր. և զալի	9 ժ. 30 ր. առ.	7 ժ. 1 ր. Եր.	Վլադիկաւկազ հասնում է	12 ,, — ցեր.

Գ Ի Լ Ի Ժ Ա Ն Ս Ն Ե Ր			
Հինգ. Հոգ. և Համ. 7 ժ. առ.	9 ժամ. առ.	Թիֆլիս և զալի	Միտում
Վլադիկաւկազ հասնում է	6 ժ. Եր.	8 ժ. Եր.	Վլադ. Հոգ. և Համ. (Հինգ. գըշ.)
Թիֆլ. գուր. և զալի	9 ժ. 30 ր. առ.	7 ժ. 1 ր. Եր.	Վլադիկաւկազ հասնում է

ԲԺԻՇԿ ԶԱՐԳԱՐԱՆՑ

Մօտկալի կայսերական համալսարանի մասնկարուժական կլինիկայի նախկին օրդինատոր, ընդունում է միայն հիւանդ երեխաներին ամեն օր, ժամի 11 1/2—1 ր. Զարաթ օրերը՝ ձրի։ Հաւցէլ՝ Ստարո-Սիւսիտուսկայա, ա. № 13. № 103 (ձր.) 12—40

Մ. ՄՈՐԻՍԱՆԴ չուտով կը վերադառնայ Թիֆլիս և կը տայ անգլիերէն լեզուի դասեր։ Յանկաղդները իրանց հաւցէլ կարող են թողնել Բ. Մարտիրոսեանցէ մօտ։ (№ 120) 3—3

Типографія Канцел. Главнаоч. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорист-Меликовская ул., д. кан.